

Taitava koti -konsepti

Järjestölähtöistä ohjausta ja neuvontaa
arjenhallinnan vahvistamiseksi

■ MARKKU RAUTIAINEN
TERHI HALONEN

RISE RIKOSSEURAAMUSLAITOS

Taitava koti -konsepti

Järjestölähtöistä ohjausta ja neuvontaa arjenhallinnan vahvistamiseksi

■ MARKKU RAUTAINEN
TERHI HALONEN

Julkaisusarjan kannen suunnittelu: Pokke Björkman,
Mainos- ja viestintätoimisto Better Business Office Oy
Julkaisun taitto: Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print 2018
ISBN 978-951-53-3704-7 (PDF)
ISSN 2342-4834

Kuvailulehti

Julkaisija

Rikosseuraamuslaitos

Julkaisun nimi

Taitava koti -konsepti – Järjestölähtöistä ohjausta ja neuvontaa arjenhallinnan vahvistamiseksi

Tekijät

Markku Rautiainen, Terhi Halonen

Tiivistelmä

Elämänhallinnan ongelmat ja asunnottomuus ovat ajankohtaisia ilmiöitä, joihin reagoidaan erilaisilla toimenpideohjelmilla ja ammatillisten sidosryhmien ja verkostojen yhteistyöllä. Nuorten elämänhallinnan vaikeudet ja niistä johtuvat asumisongelmat herättivät Pohjois-Karjalan maakunnan järjestöt toimimaan nuorten asian puolesta eri sidosryhmien kanssa. Vuoden 2014 aikana toteutetussa, Euroopan sosiaalirahaston rahoittamassa Taitava koti -hankkeessa luotiin arjenhallinnan ohjauskonsepti, joka on siirrettävissä erilaisiin toimintaympäristöihin. Ohjaustyössä erilaiset neuvontajärjestöt voivat tuoda oman osaamisensa muiden toimijoiden käyttöön. Yhteistyöllä on saatavissa synergiaetuja eri toimijoiden toteuttamaan asiakastyöhön eri kohderyhmissä. Taitavan kodin ohjaussisältö muodostuu kolmesta moduulista: Asumisen ohjaus, Oma arki ja sen hallinta sekä Oma duuni, työnhaun ABC. Toiminnallisten ohjaustuntien avulla toimintaan osallistujat saavat käyttöönsä arjenhallinnan välineitä. Toiminta, jolla parannetaan henkilön valmiuksia ja tietotaitoja edesauttaa hänen sisäistä ja ulkoista elämänhallintaansa ja näin tukee hänen asunnonsaantiaan, asumistaan, asioiden hoitoa ja kiinnittymistä yhteiskuntaan. Konseptia ja siihen luotua materiaalia on testattu eri kohderyhmillä ja sen on todettu soveltuvan erilaisten tukea tarvitsevien kohderyhmien kanssa työskentelyyn. Taitavaa kotia on toteutettu muun muassa mielenterveyskuntoutujille Joensuun seudulla sekä vangeille Pyhäselän ja Riihimäen vankiloissa. Työskentely voi kytkeytyä esimerkiksi osaksi tuomitun rangaistusajan suunnitelmaa.

Avainsanat

asunnottomuus, asuttaminen, arjenhallinta, syrjäytyminen, asumissosiaalinen työ, sosiaalinen vahvistaminen, ennaltaehkäisevä työ, yhteiskuntaan kiinnittyminen, järjestötyö, neuvontatyö, muutostyöskentely, osallistaminen, ryhmäyttäminen, pelillistäminen, sähköinen asiointi

Sarjan nimi

Rikosseuraamuslaitoksen
julkaisuja

ISSN

2342-4834
(verkkojulkaisu)

ISBN

978-951-53-3704-7
(PDF)

Kokonaissivumäärä

50

Kieli

suomi

Kustantaja

Rikosseuraamus-
laitos

Jakaja

Rikosseuraamuslaitos

Presentationsblad

Utgivare

Brottsförhållningsmyndigheten

Publikationens namn

Ett skickligt hem -koncept – Organisationsbaserad vägledning och rådgivning för en bättre hantering av vardagen

Författare

Markku Rautiainen, Terhi Halonen

Sammanfattning

Problem med livshantering och hemlöshet är aktuella fenomen som bemöts genom diverse operativa program och samarbete mellan professionella intressentgrupper och nätverk. Svårigheter med livshandlingen hos de unga och boenderelaterade problem som härrör från dessa gav organisationerna i landskapet Norra Karelen incitament att börja verka till de ungas väl i samarbete med olika intressentgrupper. Inom ramen för projektet Ett skickligt hem, som genomfördes under 2014 med finansiering från Europeiska socialfonden, skapades för hantering av vardagen en vägledningskoncept som går att överföra till olika verksamhetsmiljöer. I vägledningsarbetet kan olika rådgivningsorganisationer ställa sitt kunnande till förfogande hos andra aktörer. Samarbetet kan skapa synergieffekter i klientarbetet som de olika aktörerna bedriver med diverse målgrupper.

Det vägledande innehållet i Ett skickligt hem består av tre moduler: Vägledning av boende, Egen vardag och dess hantering samt Eget jobb, jobbsökningens ABC. Genom operativa vägledningslektioner kan de som deltar i verksamheten tillgodogöra sig medel för hantering av vardagen. Verksamheten går ut på att förbättra individens färdigheter och kunnande och bidrar till hans eller hennes yttre och inre livshantering och därmed stöder individen när det gäller att få bostad, hantera sitt boende, sköta sina ärenden och etablera sig i samhället. Konceptet och material som tagits fram inom ramen för det har testats hos olika målgrupper och konstaterats lämpa sig väl för arbete med olika stödbehövande målgrupper. Ett skickligt hem har bland annat genomförts med rehabiliteringsklienter inom mentalvården i Joensuu-trakten samt med intagna i fängelserna i Pyhäselkä och Riihimäki. Arbetet enligt konceptet kan bland annat inkluderas i planen för strafftiden som utarbetas för varje dömd.

Nyckelord

hemlöshet, bostad, hantering av vardagen, social utslagning, boendesocialt arbete, social förstärkning, förebyggande arbete, social integration, organisationsarbete, rådgivningsarbete, arbete för förändring, inklusion, gruppskapande, spelifiering, digitala tjänster

Seriens namn	ISSN	ISBN	
Brottsförhållningsmyndighetens publikationer	2342-4834	978-951-53-3704-7	
Total sidantal	Språk	Förläggare	Distributör
50	finska	Brottsförhållningsmyndigheten	Brottsförhållningsmyndigheten

Description

Publisher

Criminal Sanctions Agency

Name of the publication

Skilful Home Concept – Organisations provide guidance and counselling to promote the management of everyday life

Authors

Markku Rautiainen, Terhi Halonen

Abstract

Life management problems and homelessness are current phenomena that are approached with the help of various activity programmes and the cooperation between professional interest groups and networks. Young people's life management problems and consequent housing problems awoke the organisations in North Karelia to focus on the issues of young people together with different interest groups. In 2014, a project called Skilful Home, which was funded by the European Social Fund, developed a new life management guidance concept that can be transferred to different operating environments. The guidance concept enables counselling organisations to offer their own expertise to other actors. The synergy of the cooperation can benefit the work of different actors with diverse client groups.

The Skilful Home Concept consists of three modules: Housing guidance, Everyday life and its management, and The ABC of job search. The functional guidance sessions provide tools for the participants to manage their everyday life. Activities that improve the abilities and know-how of the participants contribute to their internal and external life management and, thus, support their housing situation, handling of personal matters, and integration into society. The concept and the material generated for it were tested on different target groups and it was shown that the concept can be applied to various target groups that need support. The Skilful Home Concept was tested on, among others, mental health rehabilitators in Joensuu and prisoners in Pyhäselkä Prison and Riihimäki Prison. The guidance concept can, for instance, be included in the sentence plans of prisoners.

Keywords

homelessness, housing, management of everyday life, social exclusion, housing-related social work, social reinforcement, preventative work, social inclusion, organisation work, counselling, change work, involvement, grouping, gamification, electronic services

Serial name	ISSN	ISBN	
Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja	2342-4834	978-951-53-3704-7	
Number of pages	Language	Publisher	Distributor
50	Finnish	Criminal Sanctions Agency	Criminal Sanctions Agency

SISÄLLYS

I JOHDANTO	8
II POHJOIS-KARJALA: METSIEN JA TYÖTTÖMIEN MAAKUNTA	11
III NUORUUS JA HALLITTU ELÄMÄ: ”ONKO ARJEN- JA ELÄMÄNHALLINTA KATEISSA?”	13
IV TAITAVA KOTI POHJOIS-KARJALASSA	17
4.1 Hankkeen tavoitteet	17
4.2 Taitava koti -hankkeen toimintamalli	18
4.3 Taitava koti -hankkeen työskentelymenetelmät	19
4.4 Hankkeen kohderyhmä	21
4.5 Koulutusten esivalmistelu ja koulutusmoduulien sisällöt	22
4.5.1 Asumisen koulutussisältö	23
4.5.2 Työelämätiedot ja -taidot koulutussisältö	23
4.5.3 Kodinhoidon koulutussisältö	24
4.5.4 Arjen pelikortit	24
4.6 Hankkeen toiminta ja tulokset	25
4.6.1 Tuloksiin joustavilla ja osallistavilla toimintamalleilla	25
4.6.2 Koulutuspalaute – ”Meitähän kohdellaan ihan kuin ihmisiä konsanaan.”	27
V PILOTTIMALLISTA KOULUTUSPALVELUKOKONAISUUDEKSI: KOKEMUKSIA, KEHITTÄMISEN SUUNTA JA TARVE	29
5.1 Koulutuspalvelua erilaisille kohderyhmille	29
5.2 Taitava koti -tuotteen markkinointi	31
VI ARJEN PELILLISTÄMISEN MAHDOLLISUUS – ELÄMÄN- HALLINNAN TUKEMINEN PELITEKNOLOGIAN KEINAIN	33
VII YHTEENVETO	35
LÄHTEET	38
INTERNET-LÄHTEET	40
LIITTEET	42
1. Taitava koti -ohjauskonsepti kootusti	42
2. Taitava koti -ohjauskonseptin sisältöosiot	45
3. Toimintamalli Taitava koti -arjenhallintaohjauskonseptin toteutukseen ...	48

KIRJOITTAJAKUVAUKSET:

Markku Rautiainen, YTM, HTK, työskentelee Rikosseuraamuslaitoksessa Joensuun yhdyskuntaseuraamustoimistossa ja toimii Joensuun seudun nuorisoasuntoyhdistyksen hallituksen sekä VAT-verkoston puheenjohtajana.

Terhi Halonen, KM, opinto-ohjaaja, työskenteli Taitava koti -hakkeen projekti-koordinaattorina ja on apurahatutkijana Itä-Suomen yliopistolla yhteiskunta- ja kauppatieteiden tiedekunnassa sosiologian laitoksella.

I JOHDANTO

Taitava koti -arjenhallintaohjauskonsepti tuottaa järjestölähtöisesti arjenhallintaan liittyvää ohjausta ja koulutusta erilaisille kohderyhmille: itsenäistä asumista suunnitteleville ja jo itsenäisesti asuville nuorille ja aikuisille, joilla on tarvetta täydentää omaa arjen osaamistaan ja valmiuksiaan esimerkiksi asumisen, talouden hallinnan, kodin siisteyden ja hoidon tai työelämävalmiuksien parantamisessa. Taitava koti -hankkeen kohderyhmään kuuluivat erilaisissa laitoksissa asuvat nuoret ja aikuiset, kuten mielenterveyskuntoutujat, vangit ja päihdekuntoutujat.

Elämänhallinnan ongelmat ja asunnottomuus ovat ajankohtainen ilmiö, johon reagoidaan erilaisilla toimenpideohjelmilla ja ammatillisten sidosryhmien ja verkostojen yhteistyöllä (esim. VAT-verkosto, Vapautuvien asumisen tuen verkosto). Julkisuudessa on arvioitu, että yhden asunnottoman asuttaminen säästää yhteiskunnan varoja 10 000–15 000 euroa vuodessa ja estämällä 150 ihmisen häätö säästetään julkistaloudellisia varoja jopa 6 miljoonaa euroa (esim. Asunto ensin -yksiköiden kustannusvaikuttavuus 2013). *Asunto ensin -ajatuksessa* asunto nähdään lähtökohtana ja perusedellytyksenä sosiaalisen kuntoutumisen käynnistymiselle (<http://asuntoensin.fi/>).

Laitoshoidon piirissä olleista sekä rikostaustaisista henkilöistä – rikosseuraamusasiakkaat ja erityisesti vangit – merkittäväällä osalla on jonkinasteisia vaikeuksia arjentaitojen hallinnassa. Yhteiskuntaan palaamisen tulee tapahtua asteittain, ja esimerkiksi vangin tulee saada vapauteen valmentavaa tukea. Asunnon saanti ei yksin ratkaise kaikkia haasteita, vaan tuen tarve tulee kartoittaa kokonaisvaltaisesti. Tässä yhteydessä keskeistä on kiinnittää huomiota elämänhallinnan valmiuksien ja taitojen kohentamiseen ja yksilöllisesti mitoitettuihin asumisen tukipalveluihin. Asunnon saantiin vaikuttavat lisäksi ympäröivän yhteisön kielteiset asenteet erityisryhmiä, kuten päihde- ja mielenterveyskuntoutujia sekä rikostaustaisia ja asunnottomia ihmisiä kohtaan.

Elämänhallinnan ja asunnottomuuden syiden taustalla ovat sekä yhteiskunnalliset ongelmat että yksilötason riskitekijät. Esimerkiksi päihteidenkäyttö, köyhyys, sairastuminen, toimintakyvyn rajoitteet, velkaantuminen, mielenterveysongelmat, eristyneisyys, ero parisuhteesta, vähäinen sosiaalinen pääoma, työttömyys, muutot, rikoksien sävyttämä elämäntapa, katkonainen ja rikkonainen asumishistoria sekä vaikeudet taloudenpidossa voivat keskeisellä tavalla vaikuttaa yksilön arjen sujuvuuteen ja sen hallintaan.

Osalla nuorista arjenhallintataidot ovat puutteelliset tai niitä ei ole lainkaan. Nuorten elämä näyttäytyy ulkopuolisille aikuisille sekasortoisena kaaoksena, jossa nuori ajautuu tilanteesta toiseen. Arkeen liittyvät asiat, kuten opiskelu, työ tai työkokeilu, itsenäinen asuminen, kodinhoito, asiointi ja taloudenhallinta, jäävät huonosti hoidetuksi tai hoitamatta kokonaan. Asunnon säilyttäminen voi olla haastavaa, jos asunnottoman taidot eivät riitä asumisesta suoriutumiseen.

Asunnon saamisen lisäksi henkilö saattaa tarvita tukea asumiseen ja kokonaisvaltaiseen elämänhallintaan. Asunto saattaa tuntua pitkän asunnottomuuden jälkeen kovin tyhjältä, ja arkipäiväisistä toiminnoista, kuten siivoamisesta tai ruoanlaitosta, selviytyminen saattaa olla hyvin haasteellista. Asumisen lisäksi tukitoimissa tulee huomioida myös muut tuen tarpeet, kuten mielenterveysongelman tai päihderiippuvuuden hoito. Asuminen tavallisessa vuokra-asunnossa voi sujua, jos asukas saa asumiseen ja arjenhallintaan liittyvien asioiden hoitoon kokonaisvaltaista tukea ja apua. Kokonaisvaltaiseen elämänmuutokseen tarvitaan kuntoutuksellisia työvälineitä. Tämänkaltaisessa työskentelyssä hoidetaan yleensä käytännön asioita. Työskentely tapahtuu vuorovaikutuksessa ja se on henkilön kuulemistä ja ohjaamista.

Taitava koti -arjenhallintaohjauskonseptin kehittämistyön lähtökohtana oli tuottaa järjestölähtöinen työmenetelmä ja toimintamalli, joiden avulla voidaan kehittää, vahvistaa ja parantaa hankkeen kohderyhmien arjessa selviytymistä ja tunnetta sen hallinnasta. Se on tietoja ja taitoja arjenhallinnasta. Ohjaukselliseen työmenetelmään sisältyvät ryhmissä toteutettavat koulutusosiot, jotka liittyvät talouteen, asumiseen, hyvinvointiin ja kansalaisena toimimiseen. Taitava koti -hankkeen tavoitteena oli toteuttavien pilottikoulutusten kautta kehittää ohjauskonsepti, joka auttaa toimintaan osallistujia harjoittelemaan, rakentamaan ja ymmärtämään arkea käytännönläheisesti. Koulutusten tavoitteena oli herättää nuorten oma kiinnostus asioidensa hoitamiseen ja lisätä tietoutta asumisesta, taloudenhallinnasta ja työelämävalmiuksista sekä siitä, miten nuori pystyy itse näihin asioihin vaikuttamaan.

Vuonna 2016, reilu vuosi hankkeen päättymisen jälkeen, Euroopan sosiaalirahaston rahoittamasta hankkeesta on syntynyt kolmen järjestön Taitava koti -ohjaus- ja koulutuskonsepti. Palvelukokonaisuuden ovat kehittäneet ja tuotteistaneet Joensuun seudun nuorisoasuntoyhdistys (Josna), Pohjois-Karjalan Martat sekä Joensuun 4H-yhdistys. Koulutusta tarjotaan erilaisille sidosryhmille. Hankkeen tavoitteena on ollut kehittää helposti siirrettävä ja muokattava arjentaitojen ohjauskonsepti erilaisiin arjen tilanteisiin ja koulutusympäristöihin. Hankkeen koulutuksiin osallistuneiden nuorten ja sidosryhmien palautteiden perusteella ohjaus- ja koulutusmoduulien sisällöt on koettu toimiviksi ja kohdejoukolle tarpeellisiksi ja keskeisiksi käytännön asioiden harjaannuttamisen välineiksi (<https://www.josna.fi/hankkeet/taitava-koti>).

Taitava koti -konsepti on sosiaalinen innovaatio, jossa tiivistyy kansalaisyhteiskunnassa toimivien neuvontajärjestöjen välinen yhteistyö, järjestöjen roolien vahvistaminen, käytännönläheinen työote, sisällöntuotanto ja ammatillinen osaaminen kuin myös asiakaskunnan ja sidosryhmien tuntemus. Konseptia on mahdollista hyödyntää osana yhteiskunnallista palvelutuotantoa ennaltaehkäisevänä toimintana sellaiselle asiakaskunnalle, jonka syrjäytymiskehitys edellyttää kohdennettavia toimenpiteitä. Hankkeessa on ollut kysymys eri toimijoiden ja organisaatioiden rajojen ylittämisestä ja sidosryhmien yhteen saattamisesta. Taitavan kodin osioiden sisältö on yhdistelmä työkäytänteistä ja ohjaussisällöistä, joita hankkeessa mukana olleet neuvontajärjestöt ovat kehittäneet. Työskentely on luonteeltaan osallistavaa.

Tässä raportissa esittelemme Taitava koti -hankkeen lähtökohtia, maantieteellistä taustaa ja sen mukanaan tuomia haasteita maakunnassa toimiville eri toimijatahoille ja neuvontajärjestöille. Pohdimme, mitä nuoruudella tarkoitetaan ja mitä elämänhallinnan käsitteellä tässä yhteydessä tarkoitetaan. Sitten avaamme hankkeen toiminta- ja sisältökonseptia, hankkeen toteutustapaa ja sen markkinointia sekä tarkastelemme Taitava koti -konseptin tulevaisuuden näkymiä ja toteutusmahdollisuuksia jatkossa. Lopussa pohdimme konseptin, asumissosiaalisen työn ja kuntoutustyön käyttömahdollisuuksia asunnottomuustyössä sekä neuvonta- ja ohjaustoiminnan mahdollisuuksia digitalisoituvassa toimintaympäristössä. Aivan aluksi esittelemme Pohjois-Karjalaa: hankkeen kotimaakuntaa, jossa on kiinnitetty huomiota nuorten huono-osaisuuden vähentämiseen ja yhdistetty maakunnan toimijoiden voimavaroja panostamalla yhteiseen työhön niin maakunnan kuin nuorten parhaaksi.

II POHJOIS-KARJALA: METSIEN JA TYÖTTÖMIEN MAAKUNTA

Taitava koti -hankkeen koti sijaitsee Itä-Suomessa, Pohjois-Karjalan maakunnassa, Joensuun kaupungissa. Pohjois-Karjalan pinta-alasta 70 prosenttia on metsää, ja kesäisin sen alueella välkehtii 2 200 järveä. Metsäisen maakunnan väkiluku on noin 165 000 henkilöä, ja lokakuussa 2015 16 prosenttia sen työvoimasta oli työttömänä. Alle 25-vuotiaista maakunnan nuorista, joilla ei ole ammatillista koulutusta, työttöminä oli samaan aikaan 31 prosenttia (Pohjois-Karjala lukuina, Pohjois-Karjalan ELY-keskus, työllisyyskatsaukset – Pohjois-Karjala). Nuorten työttömyystilastot synkkenevät vuosi vuodelta, eikä elämäntilastojen valossa tuhansien järvien ja metsien maakunnassa ole ollut helppoa nuorille aiemminkaan.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kansallisen syntymäkohortin 1987 tulosten perusteella vuonna 2012 Pohjois-Karjala oli yksi niistä neljästä maakunnasta, joihin 25-vuotiaiden nuorten koulutuksellinen ja taloudellinen huono-osaisuus on kasaantunut (Kainulainen 2015). Nuorten syrjäytymistä on tutkittu myös erilaisella NEET-indikaattorilla. Larjan, Törmäkankaan, Merikukan, Ristikarin, Gisslerin ja Paanasen (2015) mukaan NEET-nuorilla (Not in Employment Education or Training), jotka ovat koulutuksen ja työelämän ulkopuolella, on enemmän ongelmia – kuten rikollisuutta, mielenterveysongelmia ja toimeentuloasiakkuutta – kuin nuorilla, joilla on sidos koulu- tai työelämään. Indikaattorin avulla saaduista tuloksista ilmenee, että nuorten ongelmat kasaantuvat samojen kuntien alueille ja että 1990-luvun lama näkyy yhä Pohjois-Karjalan maakunnan nuorten elämässä kasautuneena huono-osaisuutena. (Kainulainen 2015.)

Maakunnan alueella on pyritty vastaamaan esiin tulleisiin haasteisiin. Pohjois-Karjalan maakuntaohjelma *POKAT 2017 – Työtä, elinvoimaa ja hyvinvointia kestävästi Pohjois-Karjalaan* vuosille 2014–2017 sisältää laaja-alaisen kehittämistoiminnan askelmerkkejä. POKAT:n kolmesta kehittämiskärjestä yksi kohdistuu elinikäiseen osallisuuteen ja osallistuvaan kasvuun, jossa väestön ikääntyminen nähdään alueelle niin haasteena kuin mahdollisuutena. Väestörakenteen vanheneminen on haaste maakunnan tulevaisuudelle, ja nuoret ovat keskeisessä asemassa sen elinvoimaisena säilymisen kannalta. Maakunnan ihmisiä aktivoimalla yritetään varmistaa maakunnan pysyminen kaikenikäisten kotimaakuntana ja tekemällä elinympäristö houkuttelevaksi myös nuorille varmentamalla ja helpottamalla opiskeluajan jälkeistä kiinnittymistä maakunnan alueelle. Nuorten kiinnittymisen turvaamiseksi maakunnassa pyritään huolehtimaan heidän kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnistaan takaamalla heille

työmahdollisuuksia. Siten samalla tavoitellaan sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja ennaltaehkäistään sosiaalisten riskien kasvua.

POKAT:ssa yhdeksi erityisteeman kehittämiskohteeksi on määritelty järjestötoiminnan kehittäminen. Maakunnan alueella on yli 5 000 järjestöä, joista aktiivisesti toimivia yhdistyksiä on noin puolet. Järjestötoiminnan kehittämiskohteeksi on määritelty järjestöjen keskinäisen yhteistyön kehittäminen sekä järjestöjen keskinäisen vuoropuhelun vahvistaminen. Järjestökentän toimijat kohtaavat arkityössään maakunnan huono-osaisia kansalaisia ja luovat heille oman toimintansa kautta erilaisia mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja yhteisöjen toimintaan. Erityisesti nuoriin, lapsiperheisiin ja vähempiosaisiin kiinnitetään huomiota. Järjestöjen välinen sekä järjestöjen ja kuntien välinen yhteistyö ovat merkittävä voimavara, jota ei ole vielä täysin hyödynnetty. Kehittämistoiminnan tavoitteena on myös hyödyntää järjestötoimijoilla jo olemassa olevaa tietotaitoa ja näin juurruttaa ennaltaehkäisevä toiminta osaksi kuntapäätöksentekoa. (POKAT 2017, 66–71.)

Taitava koti -hankkeella on haluttu vastata edellä mainittuihin järjestötoiminnan kehittämiskohtiin ja eri toimijoiden kentältä nousseisiin huomioihin. Seuraavaksi kuvaamme, mitä nuoruudella ja elämänhallinnalla tässä yhteydessä tarkoitetaan, mitä aikuistuminen on ja mitä sen myötä tapahtuva itsenäistyminen tarkoittaa epäonnistuessaan. Puutteelliset taidot ja tiedot voivat merkitä nuorelle syrjäytymiskehityksen alkua.

III NUORUUS JA HALLITTU ELÄMÄ: ”ONKO ARJEN- JA ELÄMÄNHALLINTA KATEISSA?”

Länsimaisessa yhteiskunnassa lapsuutta ja nuoruutta on kuvattu ja käsitteellistetty erilaisten kasvun ja kehityksen vaiheiden kautta (Nummenmaa & Virtanen 2002, 120). Nuoruutta käsitellään myös erilaisten toisiinsa linkittyvien siirtymien avulla. Näiden erilaisten elämänalueiden – koulutus, työelämä, julkinen osallisuus ja ihmissuhteet – sisällä nuoret siirtyvät alueilta toisille. (Aapola & Ketokivi 2005, 10.) Muutto lapsuudenkodista omaan kotiin, itsenäistyminen ja myöhemmin oman perheen perustaminen tai siirtymä koulutuksesta työelämään ja omillaan toimeen tuleminen ovat tärkeimpiä siirtymämittareita, joilla nuoren onnistunutta kasvua ja kehitystä mitataan. Koulutuksen päättäminen, taloudellinen itsenäisyys, omilleen muuttaminen ja perheen perustaminen ovat aikuisen statukseen vaadittavat materiaaliset ehdot (Aapola & Ketokivi 2005, 20).

Vaikka nuoruuden sanotaan pidentyneen tai aikuistumisen siirtyneen kauemmaksi, Tilastokeskuksen perhetilaston mukaan nuoret muuttavat yhä varhemmin omilleen. Itsenäistyminen alkaa naisilla hieman aikaisemmin kuin miehillä. Vuonna 2014 päivitetyn tilastotiedon mukaan 20-vuotiaista naisista 67 prosenttia on muuttanut pois lapsuuden kodistaan, miehistä 44 prosenttia. (Nikander & Pietiläinen 2013 ja Perheet 2014).

Lapsuudenkodista pois muuttaminen ja omilleen asettuminen eivät aina onnistu. Tämä ilmenee ARA:n tilastoista, joiden mukaan Suomessa oli vuoden 2014 lopulla 7 107 yksinelävää asunnotonta. Heistä alle 25-vuotiaita nuoria oli 23 prosenttia, eli 1 635 nuorta oli ilman asuntoa tai kotia. Näistä nuorista Joensuuhun tilastoitiin 22 henkilöä. (ARA Selvitys 1/2015 Asunnottomat 2014.) Yksinelävien asunnottomuus on vuosikymmenien kuluessa vähentynyt kymmenellä tuhannella, sillä vuonna 1987 Suomessa oli asunnottomana 17 100 henkeä (Valtion asuntorahoitus Selvityksiä 8/2002). Poikkileikkaustilastot tietyn hetken tilanteesta eivät kuitenkaan kerro koko totuutta asunnottomuudesta.

Kotoa lähtevällä, itsenäistä elämää aloittavalla rikoksista tuomitulla nuorella ei ole ehkä koskaan ollut sellaisia asumisololoita, joissa esimerkiksi ruoanlaitto ja asunnon siivous olisivat olleet osa perheen arkea. Itsenäistymisvaiheessa olevien nuorten, kuntoutumisvaiheessa olevien henkilöiden ja rikoksista tuomittujen arkeen voi kuulua monenlaisia vaikeuksia. Tällaisia ovat asunnon saamiseen liittyvät vaikeudet, asunnottomuus, asumisen ongelmat (kuten kodinhoitotaitojen puutteet), hyvien tapojen vastainen käyttäytyminen, työttömyys, puutteellinen koulutustaso, oppimisvaikeudet, mielenterveysongelmat, maksuhäiriöt

(esimerkiksi maksamattomat vuokrat, pikalainat ja velat useista lähteistä), virastoissa asioimiseen liittyvät vaikeudet, säännöllisen päivärutmin puuttuminen, sosiaalisten taitojen puutteet, heikot vanhemmuuden taidot, päihde- tai peliriippuvuudesta aiheutuvat ongelmat, heikot valmiudet omasta terveydestä huolehtimiseen ja yleisillä kulkuneuvoilla kulkemiseen liittyvät vaikeudet. (Esim. Granfelt 2015; Karppinen 2015; Asunnottomat 2013 2014; Nuorten syrjäytyminen 2013; Äärelä 2012; Asunnottomuuden vähentämisen taloudelliset vaikutukset 2011; Oma koti -hankkeen loppuraportti 2012; Kuuskoski 2011; Koski 2011; Lehtonen & Salonen 2008.)

Järjestökentän toimijat ovat työnsä kautta törmänneet nuoriin, joiden arjenhallintataidot ovat niukat tai puuttuvat kokonaan. Nuoren vuorokausirytmii voi olla sekaisin, minkä seurauksena asiat jäävät hoitamatta, tai nuori ei tiedä, mitä asunnon hyvällä hoidolla ylipäänsä tarkoitetaan. Asuntoa ei osata siivota ja se on täynnä likaisia astioita, tyhjiä pitsalaatikoita sekä tyhjiä "mäyräkoiria" ja "hylsyjä". Roskapussit saattavat unohtua parvekkeelle ja ajan myötä ne voivat muodostuvat roskavuoreksi, jota linnut käyvät repimässä levitellen roskat taloyhtiön pihalle. Asunnon huonoa hoitoa voivat kuvata muun muassa keräilypakko, siivottomuus ja tuholaiset. Lattialle voi kertyä kasa avaamattomia kirjukuoria muun postin sekaan. Näin nuorelle ei välity tieto Kelan asumistuen tarkastuksesta tai sosiaalitoimen pyytämästä lisäselvityksestä, ja koska selvitykset jäävät hoitamatta, myös nuorelle kuuluvat rahat jäävät saamatta. Heikon taloudellisen tilanteen vuoksi vuokrat ja laskut jäävät maksamatta, menevät perintään ja aiheuttavat häiriömerkinnän luottotietoihin – mikä puolestaan vaikeuttaa entisestään nuoren asumista ja elämistä.

Toistuvat järjestyshäiriöt ja maksamattomat vuokrat voivat aiheuttaa hädön, ja nuori päätyy asunnottomaksi. Uuden asunnon saaminen on vaikeaa, koska luottotiedot ovat menneet ja entiset vuokratasit painavat heikkoa taloutta entisestään miinukselle. Nuoriin, jotka eivät hallitse normaaleja arjenhallintataitoja, kuten kaupassakäyntiä, siivoamista tai oman talouden hallintaa, liitetään hyvin usein uusavuttoman leima. Mediasosiologian tutkija Annikka Suonisen mukaan nuorten uusavuttomuus on yhä paheneva ilmiö, ja *"Kun ei ole nähnyt vanhempinsa laittavan ruokaa tai leipovan, niin miten arjen taitoja voi edes oppia? Nuoret ovat kasvaneet perheissä, joissa ei ole tehty näitä asioita"* (Krautsuk 2014).

Järjestöyöntekijöille nuorten uusavuttomuus on arkipäivää. Raitasalo (1995, 18) pitää avuttomuutta elämänhallinnan vastakohtana. Elämänhallinta, *coping*, jaetaan sisäiseen ja ulkoiseen elämänhallintaan. Roos (1987, 65–67) määrittelee sisäisen elämänhallinnan yksilön kyvyksi adaptoitua dramaattisiin elämäntilanteisiin ja ulkoisen elämänhallinnan yksilön kyvyksi ylläpitää päämäärien ja tarkoitusperien ketju eheänä. Roosin (emt.) määritelmässä sisäinen elämänhallinta tapahtuu henkilön pään sisällä ja ulkoinen elämänhallinta tulee esille konkreettisina tekoina. Näre (1997, 1) vastaavasti määrittää elämänhal-

lintakäsitteen kattokäsitteeksi selviytymisstrategioille ja -prosesseille. Näiden prosessien ja strategioiden avulla, jotka yksilö on elämänsä aikana saanut tai hankkinut, hän kohtaa ympäristön asettamat odotukset sekä tuen, kuten myös sen asettamat vaateet, pakot ja haasteet.

Näre (1997) määrittelee elämänhallintakäsitteen sisäiseen ja ulkoiseen hallintaan. Sisäinen elämänhallinta vaatii yksilöltä epävarmuuden tunteen sietämistä sekä itsekontrollia, vastuunottoa, joustavuutta ja valinnantekokykyä. Ulkoinen elämänhallinta on yksilön kyky hankkia institutionaalisia keinoja, kuten koulutusta, ammattia ja työtä. Näre (1997) mukaan elämänhallinnan perustana on autonomia, joka edellyttää niin sisäistä kuin ulkoista hallintaa. Jotta yksilön elämänhallinta on onnistunut, hänen pitää pystyä sitoutumaan pitkän tähtäimen päämääriin sekä pitkäjänteisiin ihmissuhteisiin. Elämänhallintaa voidaan lähestyä myös positiivisen näkemyksen kautta, jolloin tavoitteisiin tähtäävä toiminta nähdään yksilön positiiviseksi elämänhallinnaksi ja jossa negatiivinen elämänhallinta on yksilön vastentahtoisia uhrauksia, joita hän joutuu tekemään kohdatessaan vastoinkäymisiä. Negatiivisessa elämänhallinnassa ympäristön olosuhteet pakottavat yksilön ylimääräiseen toimintaan. (Ylistö 2006, 20–21.)

Tutkimuksessa ”Asumissosiaalinen työ: Kotiin ja rikollisuudesta irti?” Granfelt (2015) toteaa *asumissosiaalisen työn* näkökulmasta, että on tärkeää että vapautuva vanki kiinnittyy yhteiskunnan toimintoihin ja palveluihin, jossa huomioidaan vertaistuen ja lähisuhteiden merkitys sekä tehdään yhteistyötä asumissosiaalisen työn ammattilaisen kanssa. Lisäksi on merkityksellistä se, miten vanki suhtautuu itseensä ja omaan elämäntilanteeseensa. Vapaudessa elämänmuutoksen tekemiseen vaikuttavat vapautuneen vangin syvenevät ongelmat ja haasteet sekä yhteiskunnan ja ympäröivän yhteisön ennakkoluulot ja haluttomuus uuden mahdollisuuden antamiseen (Mäki 2016, 64–66).

Ympäristön asettamat pakottavat olosuhteet, jotka aiheuttavat yksilölle kokemuksen arjen hallitsemattomuudesta, voivat liittyä yksinkertaisesti puuttuviin yhteiskunnallisiin tietoihin ja taitoihin. Tiedonhankintataidot ovat erityisen keskeinen osa tämän ajan arjenhallintataitojen kokonaisuutta. Henkilöillä, joilla on puutteita luku- ja kirjoitustaidossa sekä erityisesti atk-taidoissa, on vaikeuksia selvittää nyky-yhteiskunnan sähköisessä palveluverkostossa. Esimerkiksi Kelan, sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon palvelut ovat suurimmaksi osaksi siirtyneet sähköisiksi.

Verkkopankkitunnukset ovat paitsi sujuvan laskujen maksamisen ja muun pankkiasioinnin edellytys myös keskeinen sähköisen tunnistamisen väline. Tunnusten puuttuminen on hankaloittanut monien kuluttajien elämää. Aiemmin pankit ovat voineet kieltäytyä antamasta niitä maksuhäiriömerkintöjen tai menetettyjen luottotietojen takia. Asia on korjaantunut 1.1.2017 voimaan tulleiden maksupalvelulain muutosten myötä. Muutosten taustalla olevan maksutilidirektiivin mukaan pank-

kien on tarjottava verkkopankkitunnuksia kaikille Suomessa laillisesti asuville kuluttajille. Edelleen on tärkeää, että sähköisen palvelujärjestelmän ulkopuolelle jääneet henkilöt tarvitsevat tukea näiden perustaitojen harjaannuttamiseen, jotta he pääsisivät palvelujen piiriin ja osaisivat käyttää niitä ja hoitaa itsenäisesti henkilökohtaisen asiointinsa sähköisten järjestelmien kautta.

Digitalisaatio vaikuttaa uudentyyppisten oppimisympäristöjen, sovellutusten, apuvälineiden kehittämiseen, oppimisvaikeustiedon ja oppimisstrategioiden leviämiseen (vrt. OPS 2016: <http://www.oph.fi/ops2016/perusteet>). Tietokone erilaisine toimintoineen ja erityisesti älylaitteiden sovellukset ja pelit ovat tällä hetkellä tärkeimmät oppimisen apuvälineet monelle henkilölle, jolla on oppimisvaikeuksia. Taitava koti -hankkeen aikana todettiin, että pelien hyödyntäminen on tästä näkökulmasta kiinnostava vaihtoehto, koska niin sanottu tietokone- ja älypuhelinsukupolvi pelaa paljon. Pelillistämisen ja elämänhallinnan yhdistelmää käyttää yhdysvaltalainen pelien suunnittelija Jane McGonigal (<http://janemcgonigal.com/>).

McGonigal (2011) toteaa *Reality is Broken* -teoksessaan, että ihminen on onnellisimmillaan tehdessään töitä vapaaehtoisesti asettamiensa tai hyväksymiensä tavoitteiden eteen. Kysymyksessä voi olla paremman tuloksen tavoittelu esimerkiksi liikuntaharrastuksessa, kuntoutumiseen sairaudesta tai kuvitteellisen hahmon kehittämisestä roolipelissä. Erilaisiin elämänvalintoihin ja arjenhallintaan liittyvät tavoitteet ja hankkeet toteutuvat ja onnistuvat todennäköisesti sitä paremmin, mitä innostavampia ne ovat. Peli, jossa pelaaja voi itse seurata määrittämiään päätöksiä, auttaa todennäköisesti paremmin hahmottamaan omien valintojensa vaikutuksia, kun fantasiapelien toimintaideaa käytetään apuna.

IV TAITAVA KOTI POHJOIS-KARJALASSA

Nuorten elämänhallinnan heittelehtiminen, elämän äkillinen kriisiytyminen ja sitä kautta tapahtunut ajautuminen asunnottomuuteen herätti Pohjois-Karjalan maakunnan järjestöjä toimimaan nuorten asian puolesta. Tässä luvussa kuvataan maakunnassa vuoden 2014 aikana toteutetun Taitava koti -hankkeen lähtökohdat, tavoitteet, toteutus ja tulokset sekä konseptin siirrettävyys erilaisiin toimintaympäristöihin neuvontajärjestöjen toteuttamana toimintana. Hankkeen avulla kolme maakunnallista järjestötoimijaa – Joensuun seudun nuorisoasuntoyhdistys (Josna), Pohjois-Karjalan Martat ja Joensuun 4H-yhdistys – hakivat vastauksia kentältä nousseisiin toiveisiin ja kysymyksiin siitä, miten kohdata ja auttaa nuoria parantamaan otetta jokapäiväisestä elämästään ja sitä kautta saavuttamaan pysyvyyttä arkeensa ja asumiseensa.

4.1 Hankkeen tavoitteet

Hankkeen tavoitteena oli vaikuttaa maakunnan 16–29-vuotiaisiin nuoriin ja erityisesti heidän asumiseensa ja talouden hallintaansa mahdollisimman käytännönläheisesti ja siten herättää ja motivoida osallistujia hoitamaan arkeensa liittyviä asioita. Esimerkiksi päihteidenkäyttö, rikoksien sävyttämä elämäntapa, katkonainen ja rikkonainen asumishistoria ja vaikeudet taloudenpidossa vaikuttavat keskeisellä tavalla arjen sujuvuuteen ja sen hallintaan. Asunnottomuuden ennaltaehkäisyä tukevat toimet, kuten vuokra-asuntotuotannon lisääminen ja asumisneuvojatoiminta, ovat olleet pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishojelmien (PAAVO I ja II) keskiössä ja jatkuvat AUNE-ohjelmassa (Sipilän hallituksen Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma).

Hankkeen erityisenä tiedollisena painopistealueena voidaan pitää nuoren arjenhallintataitojen ja asiantietojen lisäämistä. Mistä voit hakea asuntoa, miten voit hakea asuntoa, jos sinulla ei ole luottotiedot kunnossa, miten huolehdit kodistasi, miten teet edullista kotiruokaa tai mitä työsopimuksessa tai vuokrasopimuksessa pitää lukea? Hankkeen aikana toteutettavien sisältömoduulien keskeisenä tavoitteena oli lisäksi osallistujien sisäisen ja ulkoisen elämänhallinnan kehittäminen ja asunnottomuuden ennaltaehkäisytyö. Taitavan kodin tavoite oli näin yksinkertaistettuna edistää erityisesti henkilöiden valmiuksia ja edellytyksiä selviytyä arjessa aiempaa paremmin.

Koulutuskokeilun tavoitteena oli selvittää asiakasohjautuvuutta, käsiteltävien sisältöalueiden koostumusta ja ryhmämuotoisen työskentelyn sekä työmenetelmien toimivuutta ja soveltuvuutta, samoin kuin pilottikoulutuksen toteutuksesta vastaavien kansalaisjärjestötoimijoiden välistä yhteistyötä. Pilottikoulutuksiin

osallistuneiden organisaatioiden valinnassa kiinnitettiin huomioita siihen, että koulutusryhmiin valittujen nuorten lähtökohdat olivat erilaisia. Hankkeen tavoitteena oli myös selvittää, miten eri alojen neuvontajärjestöt voivat yhdessä mallintaa, toteuttaa ja tarjota omaa osaamistaan yhteiskunnallisten palvelujen tuottamiseen.

Hankkeen tavoitteeksi oli asetettu kahden pilottikoulutuksen järjestäminen, ja määrällisenä tavoitteena oli saada 15 pohjoiskarjalaista nuorta osallistumaan hankkeen koulutuksiin. Järjestettävien pilottikoulutusten kautta tavoitteena oli auttaa nuoria rakentamaan ja ymmärtämään arjen perusasioihin liittyviä asioita käytännönläheisesti. Koulutusosioiden tarkoitus oli herättää nuorten kiinnostus omien asioidensa hoitamiseen ja siihen, miten niihin voidaan vaikuttaa. Koulutuksen tavoite oli auttaa nuoria saamaan tietoa siitä, mistä he voivat saada apua tai ohjausta omien asioidensa selvittämiseen sekä lisätä nuorten asumis- ja arjentaitoihin sisältyviä tietotaitoa. Tarkoituksena oli, että koulutukseen ohjautuneet henkilöt käyvät läpi kaikki kolme koulutuskokonaisuutta, yhteensä 27 tuntia (1 op).

4.2 Taitava koti -hankkeen toimintamalli

Taitava koti -hanke oli Pohjois-Karjalassa vuoden 2014 aikana toteutettu Euroopan sosiaalirahaston rahoittama kehittämishanke. Se sisältyi Euroopan unionin sosiaalirahaston edellisen ohjelmakauden 2007–2013 toiseen toimintalinjaan, jonka tavoitteina olivat työllistymisen ja työmarkkinoilla pysymisen edistäminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen. Projektin tavoitteena oli vaikuttaa maakunnan 16–29-vuotiaisiin nuoriin ja erityisesti heidän asumiseensa ja talouden hallintaansa ohjauksellisesti ja mahdollisimman käytännönläheisesti ja siten herättää ja motivoida nuoria hoitamaan omia arkeensa liittyviä asioita.

Hankkeen tavoitteena oli myös keskeisesti alueellisen ja järjestölähtöisen yhteistyön kehittäminen. Kehittämistoiminnan avulla pyrittiin luomaan järjestöjen ja kunnan sekä muiden yhteistyötahojen keskinäiseen verkostoyhteistyöhön pohjautuva toimintamalli. Toimintamallin avulla mallinnettiin yhteistyötä sidosryhmien kanssa. Malli on siirrettävissä erilaisiin toimintaympäristöihin. Hankkeen lähtökohdaksi asetettiin toiminnan ja sisältökonseptin tuotteistaminen siten, että eri järjestötoimijoiden olisi mahdollisuus tarjota yhdessä omaa osaamistaan ja kehittämiään aineistoja ja toimintamuotoja yhteiskunnallisen palveluiden tuottamiseen hankkeen päätyttyä eri puolilla maatamme.

Verkostoyhteistyöhön pohjautuvaa toimintamallia lähdettiin testaamaan konkreettisten koulutusmoduulien kautta. Koulutusmoduulit ja niiden sisältö pohjautuivat jokaisen mukana olleen neuvontajärjestön omaan osaamiseen ja kehitystyönä

tuotettuun sisältömaterialiin omalla toimintakentällään. Joensuun seudun nuorisoasuntoyhdistys (Josna) vastasi nimensä mukaisesti pilottikoulutusten asumiseen liittyvistä koulutussisällöistä ja toteutuksesta. Josna toimi myös hankkeen koordinaattorina. Pohjois-Karjalan Martat vastasivat kodinhoidon ja taloudenhallinnan koulutussisällöistä sekä toteutuksesta ja Joensuun 4H-yhdistys työelämän pelisäännöistä ja -taidoista.

Hanke teki läheistä yhteistyötä muun muassa Rikosseuraamuslaitoksen, Joensuun yhdyskuntaseuraamustoimiston, Pyhäselän vankilan, Avoimen ammattiopiston ja Ohjaamon sekä Pohjois-Karjalan Mielenterveydentuki ry:n kanssa. Pyhäselän vankilassa toteutettiin kaksi suljetun ryhmän pilottikoulutusta, yksi nuorille naisille ja yksi nuorille miehille. Avoim pilottiryhmäkoulutus toteutettiin Avoimen ammattiopiston ja Ohjaamon nuorille. Koska koulutuksille oli kova kysyntä, syksyllä 2014 toteutettiin kaksi erillistä koulutuskokonaisuutta nuorille mielenterveyskuntoutujille.

4.3 Taitava koti -hankkeen työskentelymenetelmät

Taitava koti -arjenhallintaohjauskonseptin keskeinen lähtökohta on yksilön hyvinvoinnin perusta, eli arjen sujuvuus ja yksilön tunne elämähallinnasta. Arjen sujuvuus ja tunne oman elämän hallinnasta ovat taitoja ja tietoja siitä, miten elämän pystyy pitämään hallinnassa ja koossa. Tämän hallinnan tunteen kautta yksilölle muodostuu tunne ja käsitys siitä, että arjenhallintakeinot ja arjen kontrolli ovat hänen omassa käsissään. Elämähallinnan tunne on ennen kaikkea henkinen voimavara, jonka avulla yksilö selviää stressitilanteista, arjen vaatimuksista, kovista aikapaineista ja erilaisista vastoinkäymisistä. Kun tavoitellaan hallittua asuttamisprosessia, on tällöin keskeisenä tavoitteena kattaa asunnottoman henkilön tarpeiden tarkastelu kokonaisvaltaisesti niin asumisen kuin muidenkin elämäalueiden osalta.

Taitava koti -pilottikoulutusten perusajatuksena oli tuottaa moduulimainen ohjauskoulutuskokonaisuus, joka antaa eväitä hyvään arkeen, motivoi yksilöä vastuunottoon arjestaan ja antaa eväitä muutostyöskentelylle, sillä uudet taidot ovat omaksuttavissa kokeilun ja harjoittelun avulla. Kun arkeen liittyvät asiat sujuvat tai ovat riittävästi hallinnassa ja tasapainossa, elämä tuntuu elämisen arvoiselta ja tyytyväisyys itseä ja omaa osaamista kohtaan lisääntyy. Peruslähtökohtana on yksilön valmentaminen kohti muutosta. Se toteutuu muutospuheen syntymisen myötä lisäämällä ja kehittämällä yksilön tietoja ja taitoja ja erilaisia valmiuksia. Näin kehittyvä motivoivan työskentelyn ilmapiiri muodostuu koulutustilanteissa kurssilaisten ja koulutuksen vetäjien välisen vastavuoroisen vuorovaikutuksen ja yhteistyön tuloksena. Koulutusten alussa painopiste oli ryhmäytymisessä ja nuorten tutustumisessa toisiinsa ja ohjaajiin. Ryhmäkokona suositettiin pienryhmää eli alle kahdeksan osallistujan ryhmää. Pieni ryhmäkoko mahdollisti

henkilökohtaisen huomioinnin ja ohjauksen. Koulutusten toteuttamisen aikana huomioitiin mahdollisuuksien mukaan jokainen osallistuja henkilökohtaisesti ja kiinnitettiin huomio häntä askarruttaviin asioihin.

Taitavan kodin työskentelyn lähtökohdaksi on otettu *sosiaaliseen vahvistamiseen* perustuva ajattelu (Lundbom & Herranen 2011). Se on ennaltaehkäisevä työmenetelmä, jolla tarkoitetaan ennakoivaa työtä ja kohdennettua toimintaa tiettyä riskiryhmään kuuluvan yksilön tai ryhmän kanssa. Tällaisen työskentelyn tavoitteena on yksilön elämänhallinnan tukeminen ja taitojen kohentaminen. Se on jäsenelty ja vuorovaikutuksellinen prosessi, jossa asteittain parannetaan yksilön tai kohderyhmän yleisiä sosiaalisia taitoja ja valmiuksia, toiminnallisuutta, yhteisöllisyyttä, elämäntilannetta ja asemaa.

Taitava koti -hankkeessa käytettiin taustateorian *kognitiivis-behavioraalista* lähestymistapaa (Hollin 1990, 66; Miller & Rollnick 1992). Sillä tarkoitetaan työskentelytapaa, jolla pyritään vaikuttamaan muun muassa ihmisen ajatteluun, havainnointiin, muistiin, päättelyyn ja tunteisiin sekä näiden kautta yksilön tapaan toimia. Lähestymistavalle keskeistä on ihmiskäsitys, jonka mukaan ajattelu määrittää sitä, miten yksilö toimii ja käyttäytyy. Ajatteluun ja toimintaan voidaan vaikuttaa. Tämä ajattelu nojaa yksilön kykyyn muuttua, tehdä uudenlaisia valintoja ja mukautua muutokseen.

Taitavan kodin koulutusten tavoitteena on ollut vaikuttaa yksilön ajatteluun ja toimintaan siten, että myös yksilön tavat toimia ja ratkaista ongelmia synnyttävät tietojen ja taitojen avulla uuden ajattelutavan – hänen ajattelunsa ja taitojensa kehittymisen myötä. Taitavan kodin koulutusten kautta on pyritty vahvistamaan ristiriitaa henkilön nykytilanteen positiivisten ja negatiivisten puolien välillä. Muutospuhetta (tarvetta ja halua muutokseen) pyritään synnyttämään sekä kognitiivisella että tunnetasolla. Työskentelyn aikana asioita käsitellään kiinnittämällä huomio henkilön omaan toimintaan ja käyttäytymiseen sekä vastuun kantamiseen omista tekemisistään ja suhtautumistavastaan muutokseen.

Pelillistäminen on noussut vahvaan keskusteluun nuorten osallisuuden lisääjänä, koska peliympäristö on digisukupolven oma kulttuurinen normaali toimintaympäristö, jossa arjen tapahtumat realisoituvat. Arjenhallinnan pelillistäminen on käsitteenä ymmärrettävissä laajasti (esim. Mikkonen, Seppänen & Salmi 2012). Pelimaailma arjentaitojen ja -tietojen osalta voisi muodostua ”elämän simulaattoriksi”. Pelillistämällä tarkoitetaan tässä arjen kiinnostavaksi tekemistä ja sitä, kuinka omat ratkaisut ja valinnat vaikuttavat tuleviin ratkaisumahdollisuuksiin.

Arjenhallintaan liittyvällä peliympäristöllä on kiinnostavat mahdollisuudet muutostyöskentelyn välineenä opetus-, ohjaus- ja asiakastyössä. Sen avulla voi vaikuttaa yksilön kykyyn hahmottaa omaa arjenhallintaansa liittyviä valintoja ja niihin liittyviä ongelmia sekä vaikuttaa niihin valmiuksiin, joiden avulla voidaan

kehittää vaihtoehtoisten elämänpolkujen visiointia ja tulevaisuuden rakentamista. Pelit tarjoavat käyttäjälleen innostavia vaihtoehtoja oman hyvinvoinnin edistämiseen. Peli on pedagoginen työväline.

4.4 Hankkeen kohderyhmä

Hankkeen välittömänä kohderyhmänä olivat Pohjois-Karjalan maakunnan alle 29-vuotiaan nuoret, joilla on vaikeuksia arkisessa elämänhallinnassa eri elämänalueilla. Asumisen haasteet ilmenevät asunnon kunnan laiminlyömisinä, jopa sen tuhoamisena, sekä häiriökäyttäytymisenä ja vuokranmaksun veloitteen laiminlyömisinä. Kohderyhmän nuorilla on haasteita normaalissa arjen ”pyörittämisessä”, kuten taloushallinnassa sekä ruuanlaitossa ja kodin puhtaana pitämisessä. Kohderyhmän nuorilla on myös puutteelliset tai heikot työelämä- ja opiskelutaidot, jotka osaltaan haittaavat kiinnittymistä työ- tai koulumaailmaan. Kouluttamattomuus ja työttömyys vaikeuttivat osaltaan nuoren taloushallintaa ja hahmottamista. Ulosottovelat ja pikavippien ottaminen ovat yleinen ilmiö osalla nuoria, ja ne vaikeuttavat edelleen hauraan talouden tasapainon ylläpitämistä ja säilyttämistä.

Kohderyhmään kuului muun muassa asunnottomia, asunnon menettämisen alla olevia, maahanmuuttajia, vaihto-opiskelijoita, yhdyskuntaseuraamusasiakkaita, vankilasta vapautuneita ja ylipäänsä haasteellisessa elämäntilanteessa ja itsenäistymisvaiheessa olevia nuoria, joilla on ollut elämänhallintaan liittyviä haasteita. Hankkeen välillisiä kohderyhmiä olivat erilaiset kunnalliset ja valtiolliset organisaatiot, kuten asumisen yksiköt, Rikosseuraamuslaitos ja erilaiset nuorten päihde- ja mielenterveysyksilöt kuten myös kaikki nuorten ohjautointiin liittyvät tahot.

Nuoret ohjautuivat koulutusryhmiin erilaisista taustaorganisaatioista, muun muassa Pyhäselän vankilasta, koulutusorganisaatiosta, Pohjois-Karjalan mielenterveydentuen asumisyksiköistä ja Joensuun mielenterveyskeskuksen kuntoutuspoliklinikalta. Asiakasohjautuvuuteen ja kurssilaisten valintaan vaikutti tässä vaiheessa erityisesti eri toimijoiden kiinnostus koulutuskokonaisuutta kohtaan.

Pilottikoulutuksiin osallistuneiden organisaatioiden valinnassa kiinnitettiin erityistä huomiota siihen, että koulutusryhmiin valittujen henkilöiden lähtökohdat olivat erilaisia. Hankkeen toimintavuoden aikana koulutukset toteutettiin eri ryhmille neljä kertaa. Toteutetut ryhmät olivat avoimia tai suljettuja laitosryhmiä, kuten vankilassa toteutetut koulutukset. Kevään 2014 suljetun ryhmän osallistujat muodostuivat Pyhäselän vankilan vankeusrangaistuksessa olevista nuorista miehistä ja naisista. Kevään avoin ryhmä muodostui Avoimen ammattiopiston Ohjaamon nuorista. Syksyn molempien koulutusryhmien nuoret olivat mielenterveyskuntoutujia, joista osa opiskeli, osa oli eläkkeellä tai työttöminä. Kaikki

ryhmät olivat erilaisia niin osallistujien taustojen osalta kuin koulutuksellisesta näkökulmasta katsottuna. Pienryhmämuotoinen toteutus mahdollisti koulutukseen osallistuvien henkilökohtaisen ohjauksen.

4.5 Koulutusten esivalmistelu ja koulutusmoduulien sisällöt

Käytännönläheisyys toimi keskeisenä ohjenuorana koulutusten toteuttamisessa, sillä lyhytkestoiset koulutustilanteet, 2–4 tuntia kerrallaan, edesauttoivat osallistujien keskittymistä, motivaation herättämistä ja sen ylläpitämistä. Yhden tapaamiskerran kesto määriteltiin käytännön syistä tunteina. Taitava koti -koulutuskokonaisuuden kesto oli yhteensä 27 tuntia (1 op). Yhden koulutusmoduulin (asuminen / kodinhoito / työnhaku) pituus oli yhteensä yhdeksän tuntia. Tapaamiskertoja aihepiiriin liittyen oli kolme tai neljä. Liitteissä 1 ja 2 on kuvattu Taitava koti -konseptin sisältökokonaisuus. Yksityiskohtainen konseptin sisältöosiokuvaus ja toimintatapa löytyy Taitava kodin raporteista: <https://www.josna.fi/hankkeet/taitava-koti>.

Pilottikoulutuksen moduulien sisällöt koostuivat asumisen, kodinhoidon ja työelämätaitojen ja tietojen ympärille. Hankkeen koulutusosioiden sisällä on käsitelty eri aihealueiden kautta kansalaistoimintaan liittyviä aihealueita: miten edistää asumisen ja arjenhallintataitojen kautta omien tietojen ja taitojen kohentumista ja oman asuinympäristön viihtyvyyttä ja turvallisuutta. Koulutusmoduulit koostuivat taloudesta, asumisesta, työllistymisestä ja kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista.

Ennen koulutusten käynnistymistä käytiin koulutukseen henkilöitä ohjaavan tahon kanssa suunnittelukeskusteluja. Näiden alustavien keskustelujen tavoitteena oli tuoda esille koulutukseen osallistuvien erityistarpeet, eli se, mitä kouluttavien tahojen on syytä huomioida koulutusten toteuttamisen aikana. Taustaselvittelyjen aikana keskusteltiin osallistujien toiveista, kuten millaisia asioita koulutuskokonaisuuksien sisällä tulisi painottaa, sillä laitoksissa asuvat henkilöt tarvitsevat erilaisia toiminnallisia ja koulutuksellisia painopisteitä kuin itsenäistä asumista jo kokeilevat.

Taustaselvittelyjen avulla voitiin kartoittaa koulutusten toteuttamispaikat eli se, onko paikkojen valinnalla erityisiä koulutuksellisia tavoitteita. Esimerkiksi mielenterveydellisten ongelmien kanssa kamppailevilla henkilöillä voi yhtenä tavoitteena olla ylipäättään lähteä ulos omasta kodista tai hoitolaitoksesta ja tavata toisia ihmisiä. Kotoa lähtemisen pelon voittaminen voi olla paniikkihäiriöille jo itsessään merkittävä tavoite. Sijainniltaan helposti löytyvä ja lähestyttävä sekä ei-leimaava koulutuspaikka voi auttaa henkilöä sitoutumaan koulutukseen ja auttaa häntä oman motivaation suuntaamisessa ja sen löytämisessä. Van-

kilaympäristössä ryhmien toteuttamisessa oli omat haasteensa, jotka liittyvät esimerkiksi vankien välisiin suhteisiin.

4.5.1 Asumisen koulutussisältö

Asumisen osion sisällöt muodostuivat ensinnäkin vuokralaisen oikeuksista ja velvollisuuksista. Tämän osion tavoitteena oli avata koulutukseen osallistujille oikeudellisia näkökulmia asumiseen: mitä ovat vuokralaisen oikeudet ja mitä vastuita liittyy asumiseen, saako vuokralainen luovuttaa lomamatkansa ajaksi asunnon ystävälleen ilmoittamatta siitä vuokranantajalle, ja millaisia seurauksia tällaisesta toiminnasta voi aiheutua. Toisessa asumisen osiossa käytiin vastaavasti läpi vuokranantajan oikeudet ja velvollisuudet: mistä vuokranantaja on vastuussa ja miten hänen tulee toimia vuokralaista kohtaan. Kolmannessa asumista koskevassa osiossa käytiin läpi, mistä ja miten asuntoa voi hakea ja miten järjestyshäiriöt ja luottotietojen menetys voivat vaikuttaa asunnon saantiin. Tämän osion tavoitteena oli luoda yhteys asukkaan ja asumisen sisältöpalvelujen, vuokranantajan, kiinteistöyhtiön tai muun palveluntuottajan välille silloin, kun asukkaan itsenäinen asumiskyky ei ole riittävä.

4.5.2 Työelämätiedot ja -taidot koulutussisältö

Tämän osion koulutukset alkoivat yleisellä keskustelulla ja aihealueeseen liittyvien asioiden tarkastelulla: esimerkiksi, millaiselta työmarkkinat nyt näyttävät. Keskustelujen aikana pohdittiin yleisiä asenteita siitä, mitä odotuksia työmarkkinoilla on työntekijöitä ja työnantaja kohtaan, sekä millaisia voimavaroja osallistujilla oli kohdata sen hetkistä tilannetta. Työelämätaidojen ja -tietojen osiot koostuivat omien taitojen ja tietojen näkyväksi tekemisestä: miten nuori pystyy kertomaan omasta koulutuksestaan ja osaamisestaan työnantajalle ja miten kirjoitetaan hyvä työ- tai työharjoittelupaikkahakemus. Koulutuksessa käytiin läpi, mihin asioihin hakemuksessa kiinnitetään huomiota, jotta hakija osaa keskittyä työnhaun kannalta olennaisiin asioihin.

Koulutuksen tässä osiossa kirjoitettiin ja päivitettiin oma ansioluettelo (CV) ja sen kirjoittamisessa kiinnitettiin huomioita siihen, mitä hyvässä työhakemuksessa tulee olla esillä. Koulutuksen toisessa osiossa käytiin läpi työntekijän ja työnantajan oikeuksia ja velvollisuuksia ja työhaun viimeisessä osiossa harjoiteltiin työ- ja harjoitteluhaastatteluja. Miten valmistautua haastatteluun, mihin kysymyksiin on hyvä miettiä etukäteen vastauksia, miten huomioida oma elekieli, miten haastattelussa käyttäytyään ja miten pukeudutaan asiallisesti sekä tilanteen vaatimalla tavalla? Työhaastatteluja harjoiteltiin konkreettisesti, ja nuori sai olla sekä haastattelija että haastateltava. Näin koulutuksen ja ohjauksen avulla pystyttiin tuomaan haastattelutilanne monipuolisesti esille. Harjoittelutilanteiden jälkeen osallistujien tuntemukset ja kokemukset jaettiin kaikkien kesken.

4.5.3 Kodinhoiton koulutussisältö

Koulutusteemojen kodinhoito-osiossa opeteltiin muun muassa tekemään terveellistä ja edullista kotiruokaa. Osallistajat tekivät itse ruoka-annoksensa, ja lounaskeskustelun aikana käytiin läpi sitä, mitä on terveellinen ruoka. Samalla kun tehtiin yhdessä jälkitöitä eli keittiön siivoamista ja tiskejä, keskustelun avulla ja ohessa annettiin koulutusta kodin puhtaanapidosta ja siitä, miksi se on tärkeää yleiselle viihtyvyydelle ja asukkaan terveydelle. Tämän koulutusosion aikana kiinnitettiin huomioita kodin puhtaanapitoon myös tarkemmin: miten helposti ja edullisesti oman kodin saa pidettyä kunnossa ja miten rahat saa riittämään koko kuukauden ajaksi.

4.5.4 Arjen pelikortit

Hankkeen aikana kehitettiin *Arjen pelikortit*, jotka ovat kaikkien saatavilla ja hyödynnettävissä (<https://www.josna.fi/hankkeet/taitava-koti>). Pelikorttien aihealueet liittyvät hankkeen koulutuksen sisältöosiin: asumiseen, kodinhoitoon, talouteen ja työelämä tietoihin. Pelikortteja on kehitetty ja testattu hankkeen koulutusryhmien kanssa ja jatkotyöstetty edelleen heiltä saadun palautteen kautta. Kortit on selkokielistetty, ja ne soveltuvat siten hyvin eri kohderyhmien koulutusmateriaaleiksi.

Pelissä hyödynnetään sisältöaihealueiden keskeisiä käsitteitä. Peli osallistaa sekä ryhmäläisiä että vetäjiä vuorovaikutukseen ja keskusteluun. Se mahdollistaa kokemusten jakamisen ja tekee tiedoista konkreettisia ja ymmärrettäviä. Sananselityspeli tekee koulutuksessa esille tulevat aihepiirit ja niiden käsitteet arkitilanteissa ymmärrettäviksi. Peli mahdollistaa kokemusten jakamisen ja tekee tiedoista konkreettisia, ymmärrettäviä.

Arjenhallintaan liittyvät pelikortit helpottavat asumiseen, kodinhoitoon ja työhön liittyvien asioiden käsittelyä esimerkiksi nuorten miesten keskuudessa. Sananselityspelit synnyttävät keskustelua, jolloin omien kokemusten jakaminen on helpompaa ja uuden oppiminen tapahtuu pelin tiimellyksessä. Peli antaa myös mahdollisuuden hiljaisemmillekin osallistujille ja rohkaisee kanssakäymiseen muiden pelaajien kanssa. Erityisen merkityksellistä on ohjauksen ja työskentelyn yhteydessä huomioida kohderyhmän edellytykset ja erilaiset tarpeet.

4.6 Hankkeen toiminta ja tulokset

Taitava koti -pilottikoulutus tuotti perusajatuksensa mukaisesti konkreettisen moduulikoulutuskokonaisuuden, joka antaa eväitä hyvään arkeen, motivoi vastuunottoon arjesta ja antaa eväitä yksilön muutostyöskentelylle. Kun arkeen liittyvät asiat sujuvat tai ovat riittävästi hallinnassa ja tasapainossa, elämä tuntuu elämisen arvoiselta ja tyytyväisyys itseän ja omaan osaamiseen lisääntyy. Muutokseen valmennus on ollut hankkeen peruslähtökohtana. Se on ollut valmiuksien tuottamista, muutosohjausta sekä tietojen ja taitojen parantamista muutospuheen synnyttämisen kautta.

Taitava koti -hankkeen välittömänä vaikutuksena voidaan pitää koulutuksiin osallistuneiden nuorten asumis- ja arjentaiteiden lisääntymistä, mikä oletettavasti näkyy nuorten asumisessa ja arjentaiteiden toteuttamisessa parantuneena sisäisenä ja ulkoisena elämänhallintana. Nuorten asumis- ja arjentaiteiden parantunut hallinta voi tulla esille asioiden oikea-aikaisena hoitamisena, vähentyneinä virheinä ja epäonnistumisina – yksinkertaisesti omien asioiden uskottavana ja johdonmukaisena hoitamisena.

Koulutusten vaikuttavuuden välillisinä kohderyhminä voidaan pitää nuorten vanhempia ja huoltajia sekä eri viranomaistahoja. Yhteisen toiminnan kautta hankkeeseen osallistuneille järjestöille ovat selkiytyneet toisten järjestöjen osaaminen ja toimintatavat. Nämä tulokset ovat suoraan siirrettävissä uusien toimintamallien suunnitteluun ja toteuttamiseen. Hankkeen yhteydessä luotu ohjauskonsepti auttaa tuomaan paremmin esille eri järjestöjen osaamista ja suuntamaan sitä osaksi yhteiskunnallisia palveluja. Tätä järjestöt voivat toteuttaa esimerkiksi tuottamalla erilaisia koulutuksellisia ja ohjauksellisia tietopaketteja eri kohderyhmille.

4.6.1 Tuloksiin joustavilla ja osallistavilla toimintamalleilla

Hankkeen toiminnan aikana kävi ilmi, että heikossa asemassa olevien nuorten (joilla voi olla ongelmia muun muassa rikosten, päihdeongelmien tai mielen-terveyden kanssa) tiedolliset ja taidolliset puutteet koskevat erityisesti oman elämän arjenhallintaa. Nuorilla oli vaikeuksia oman asunnon ylläpidossa ja siisteydessä, oman talouden hallinnassa, työelämätaidoissa ja tiedoissa kuin myös siinä, mistä hakea vuokra-asuntoa. Jotkut nuoret tarvitsivat neuvoja siinä, miten omia asioita voi hoitaa, jos luottotiedot ovat menneet ja asumishistorian perusteella nuori ei saa asuntoa vaan päätyy asunnottomaksi. Nuoret myös kertoivat itse, että osa koulutuksen tiedoista oli ollut heille uutta tai oli perustunut virheellisiin käsityksiin. Monet eivät esimerkiksi tieneet, ettei vuokranantaja

tai vaikkapa huoltomies saa tulla sisälle asuntoon ilman vuokralaisen lupaa tai selitystä siitä, miksi hän on tulossa käymään.

Hankkeelle asetettu osallistujien määrällinen tavoite tuplattiin, sillä koulutuksiin osallistui yhteensä 38 pohjoiskarjalaista nuorta, joista naisia oli 21. Nuoret tulivat hyvin erilaisista kohderyhmistä. Kartoitettaessa taustatietoja havaittiin, että suurimmalla osalla koulutuksiin osallistujista oli peruskoulu suoritettu, mutta keskiasteen koulutus puuttui. Nuorten kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta tuli esille, että keskiasteen koulutuksia oli usein aloitettu, mutta ne olivat jääneet kesken. Syitä keskeyttämiseen olivat väärä ala, fyysinen ja psyykinen rasitus tai motivaation puute – ei kiinnostanut tai ”elämä vei mennessään”.

Ryhmiä erilaisuus asetti haasteita koulutusten toteuttamiselle, ja koulutukselliset menetelmät, jotka toimivat yhdessä ryhmässä, eivät olleet suoraan siirrettävissä toiseen koulutusryhmään. Ryhmään osallistuvien henkilöiden erilainen elämäntilanne voi luoda toimintaan odotuksia ja jännitteitä, jotka kouluttajan piti huomioida ja purkaa koulutustilanteiden aikana. Erityisenä huomiona voidaan todeta, että perinteiset luentomalliset koulutukset eivät toimineet näiden ryhmien kanssa, vaan ryhmäkokoon ja ryhmäytymiseen piti kiinnittää erityisesti huomioita ja käsiteltäviä asiakokonaisuuksia piti pilkkoa ja muokata.

Ohjattavia asioita täytyi lähestyä nuorten oman elämämaailman ja kokemusten kautta. Näin syntyneet ohjaukselliset ja koulutukselliset keskustelut kantoivat parhaiten hedelmää, ja nuoret saattoivat yhdistää moduulissa käsiteltävät asiat omaan arkeensa. Koulutusten onnistuneessa toteutuksessa avainasemassa oli nuoria osallistava toiminnallisuus. Aihepiirien käsittelyssä hyödynnettiin käytännönläheistä ja keskustelevaa lähestymistapaa. Tämä avasi osaltaan monen osallistujan näkemyksiä ja tietämystä eri aihepiireistä. Osa aiheista, kuten työntekijän oikeudet ja velvollisuudet tai vuokralaisen oikeudet ja velvollisuudet, muokattiin pelattavaan muotoon sananselityspeleiksi tai pullonpyöritysmenetelmää hyödyntäen. Nuorilta saadun palautteen perusteella peli oli mielekäs väline käydä läpi ja opetella uusia arjenhallintaan liittyviä asioita.

Opittuja asioita kerrattiin viimeisellä koulutuskerralla aihepiiriin liittyvien sananselityspelin avulla. Pelien aikana virisi vilkasta keskustelua, sillä selitettävät asiat eivät kaikissa tilanteissa olleet yksinkertaisia ja selkeitä. Hyvänä esimerkkinä voidaan ottaa työntekijän ja työntekijän oikeudet ja velvollisuudet. Koulutusten aikana tuli selvästi esille, että ”vähemmän on enemmän”, sillä näin osallistujille jäi aikaa omaksua asioita monipuolisesti ja he pystyivät kytkemään ne omaan arkeensa. Koulutuksen suoritettuaan osallistajat saivat palautetta ja todistuksen osallistumisestaan eri sisältöaihealuetta koskeviin koulutuskokonaisuuksiin.

4.6.2 Koulutuspalaute –

”Meitähän kohdellaan ihan kuin ihmisiä konsanaan.”

Hankkeen koulutuksiin osallistuvilta nuorilta kerättiin laadullista ja määrällistä palautetta. Koulutuksiin osallistuneilta nuorilta kerättiin jatkuvaa suullista palautetta koulutuspäivien jälkeen ja koulutuksen päätyttyä viimeisellä kerralla kerättiin kirjallinen palaute. Ensimmäisellä koulutustapaamisella kartoitettiin osallistujien toiveita seuraavien koulutuskokonaisuuksien sisältöä ja toteuttamista varten. Näin koulutusten sisältöjä pystyttiin muokkaamaan enemmän koulutuksiin osallistujien näkökulmaa ja toiveita huomioiden. Hankkeen keskeisenä tavoitteena oli osallistaa nuoria ohjaus- ja koulutusosioiden suunnitteluun ja tehdä niistä siten heidän tarpeidensa mukaisia.

Nuurilta osallistujilta saatu palaute oli pääsääntöisesti myönteistä. Osallistujat kokivat saaneensa uutta ja tarpeellista tietoa eri koulutusalueisällöistä ja erityisesti vuokralaisen ja vuokranantajan sekä työtekijän ja työnantajan oikeuksista ja velvollisuuksista. Moduulien sisältöosiot herättivät paljon keskustelua osallistujien keskuudessa. Sananselityspelin käyttö, vuorovaikutuksellisten ja toiminnallisten menetelmien kautta, auttoi osaltaan uusien asioiden omaksumisessa, oppiminen toteutui mielekkäällä tavalla – kuin itsestään. Koulutusten aikana tuli esille, että osa nuorista teki itselleen ensimmäistä kertaa avoimen työhakemuksen sekä ansioluettelon (CV), joita he voivat käyttää työllistymisen tai kouluttautumisen tullessa ajankohtaiseksi. Työskentely lisäsi ennen kaikkea osallistujien omien taitojen ja vahvuuksien tunnistamista.

Palautteessa tuli ilmi, että jotkut asioista olivat osalle osallistujista itsestään selviä, kuten mistä hakea asuntoa ja miksi laskut ja etenkin vuokra pitää maksaa. Tämäkin palaute oli kouluttajille positiivinen, sillä itsestään selvät asiat herättivät keskustelua nuorten keskuudessa ja näin vertaisoppimisen kautta he omaksuivat asioita toisiltaan. Asumiseen liittyvissä keskusteluissa tuli esille, että osallistujissa oli myös henkilöitä, jotka olivat kokeneet asunnottomuutta. Nämä henkilöt pelkäsivät myös tulevaisuudessa olevansa asunnottomia. Osa osallistujista ei tiennyt, miten ja mistä voi hakea asuntoa, kun pääsee päihdehoidosta tai vapautuu vankilasta. Asumisolosuhteita ja asuntoa pidettiin muiden elämänalueiden onnistumisen välttämättömänä ehtona.

Osallistujat pitivät erityisesti toiminnallisuudesta ja vuorovaikutuksellisuudesta. Kodinhoito-osiossa ruuanlaitto oli suosioltaan ylivoimainen ykkönen. Asumisen osiossa ja työelämätiето-osiossa teoriaosuudet oli muokattu sananselityspelin mallia hyödyntäen käytännönläheiseksi peliksi, joka nuorten ja kouluttajien omien esimerkkien kautta kirvoitti välillä kiivastakin keskustelua. Sananselityspelin lisäksi teoriaosuuden kertaaminen oli muokattu pullonpyörityspeliksi, jonka kautta tuntien aikana omaksutut ja opitut asiat tulivat yhteisöllisesti kerratuiksi.

Palautetta kerättiin myös järjestötoimijoilta ja koulutuksiin osallistujien taustaorganisaatioilta. Palautteiden perusteella voidaan todeta, että suurin osa nuorista hyötyi tiedollisesti koulutuksiin osallistumisesta. Koulutuksiin osallistuneiden nuorten taustaorganisaatioiden henkilökunta kertoi myös saaneensa uutta tietoa koulutusten aikana, joten monet hankkeen välilliset vaikutukset ovat itse asiassa olleet suoria vaikutuksia. Järjestölähtöisenä toteutettu nuorten arjen elämönhallinnan parantaminen koulutusten ja erilaisten käytännön harjoitusten kautta osoittautui toimivaksi toimintamalliksi, jota pitäisi tukea ja jonka juurruttaminen osaksi normaaleja palveluja on jatkossa tärkeää.

V PILOTTIMALLISTA KOULUTUSPALVELUKOKONAISUUDEKSI: KOKEMUKSIA, KEHITTÄMISEN SUUNTA JA TARVE

Taitava koti -arjenhallintaohjauskonseptin yhteydessä työstiin sidosryhmien yhteistyöhön liittyvä toimintamalli. Hankkeen aikana kokeiltiin kolmen järjestötoimijan yhteistyönä toteutettavaa ohjauskokonaisuutta. Aiemmin Pohjois-Karjalan maakunnan alueella järjestöt eivät ole yhteistyössä suunnitelleet ja toteuttaneet kehittämishanketta. Kokemuksemme mukaan yhteistyö sujui hyvin, ja yhteiselle järjestötoiminnan tekemiselle ja kehittämiselle on tilaa. Yhteistyö on jatkunut hankkeen päättymisen jälkeen muun muassa ohjaus- ja koulutuspaketin sisällöllisen kehittelyn mallintamisena ja tuotteistamisena.

5.1 Koulutuspalvelua erilaisille kohderyhmille

Hankkeen sisältöosoiden käytännön toteutuksesta ovat vastanneet neuvontatyötä tekevät kansalaisjärjestöt, jotka ovat kehittäneet omaan toimintaympäristöönsä soveltuvia koulutus- ja ohjausmateriaaleja ja palveluja ja joiden toteutuksessa ne ovat asiantuntijoita. Tätä vahvaa osaamista on mahdollista hyödyntää monipuolisesti eri puolilla maata eri kohderyhmille. Hankkeen aikana kehitetty malli soveltuu erilaisiin toimintaympäristöihin ja erilaisille toimijoille – järjestöille, viranomaisille ja oppilaitoksille. Jatkossa Taitava koti -arjenhallintaohjauskonseptin koulutusaineisto on hyödynnettävissä kurssimuotoisessa koulutuksessa sekä yksittäisinä osina että kokonaisuutena. Ohjausmallin kautta toimijat voivat omien tarpeidensa pohjalta tilata joko koko ohjauskonseptin tai siitä sopivan erillisosion toteutettavaksi eri-ikäisille osallistujille.

Osallistujilta saamamme palautteen perusteella tiivis sisällöllinen ja toiminnallinen tieto- ja harjoittelupaketti on ollut riittävä asioiden kokeilemiseen, tekemiseen ja omaksumiseen. Asioiden omaksumista auttoi varsinkin erilaisten toiminnallisten menetelmien käyttö ohjaus- ja opetustyöskentelyssä. Koulutuksissa on tärkeä huomioida kurssilaisten lähtökohtatilanne, edellytykset ja ympäristö, jossa koulutus toteutetaan. Koulutusta vetävien henkilöiden rooli on korostetussa asemassa muun muassa kohderyhmien tuntemuksessa.

Konseptin toteutuksessa on huomioitava, että jokaisella järjestöllä ja sidosryhmällä on omat toimintamuotonsa ja toimintaan liittyvät tavoitteensa, joiden yhteensovittaminen vaatii neuvotteluja, sitoutumista ja aitoa yhteistyötä. Varauksia liittyy muun muassa kurssien aikataulutukseen, tiloihin, toteutusympäristöön, ohjaushenkilöstön taustoihin ja kohderyhmän tarpeisiin. Ohjaukselliset ja peda-

gogiset taidot korostuvat asiaosaamisen ohella. Kun puhutaan erityisryhmien kohtaamisesta ja ohjaamisesta, erityistä huomiota on hankkeen kokemusten mukaan kiinnitettävä osallistujien rekrytointiin sekä osioiden vetäjien soveltuvuuteen ja taitoon osallistuttaa ryhmäläisiä.

Luottamuksen ja aidon yhteistyön puute voi nousta haasteeksi konseptin toteutuksessa. Kun toista osapuolta ei tunneta henkilötasolla, osallistujat ja toimintaa organisoivat vastuuhenkilöt voivat kokea toiminnan vieraaksi. Voi myös olla, ettei konseptille löydy sopivia vetäjiä. Erityisesti rahoitusongelmat ja kumppanuuksien puute voivat tuoda esteen toteutukselle. Neuvontajärjestöt eivät voi tuottaa ohjauspalveluja sidosryhmille ilmaiseksi. Toteutetussa hankkeessa merkittävimpiä taloudellisia kustannuksia järjestöille olivat kurssin vetämiseen liittyvät henkilöstökulut. Muita kustannuksia syntyi esimerkiksi käytettävistä materiaaleista sekä toimitiloista ja matkustamisesta.

Kehittämissuosituksemme järjestötoiminnan yhteisten sisältökokonaisuuksien toteuttamiselle on riittävien henkilöstöressurssien osoittaminen – ei pelkästään hankesuunnittelun aikana, vaan eritoten käytännön toteuttamisen ajaksi. Tärkeää on, että hankkeen vetovastuusta, toimijoiden rooleista, aikatauluista ja rahoituksesta sovitaan yhteistyötahojen kanssa ennen toteutusvaihetta. On muistettava, että jos konseptia toteutetaan harvakseltaan, toiminnan uudelleen käynnistämiseen voi liittyä usean järjestötoimijan ja sidosryhmän mukana ollessa yhteensovittamisongelmia ennen kaikkea aikataulukysymyksissä.

Taitava koti -ohjauskonsepti soveltuu toteutettavaksi niin avoimissa kuin suljetuissa ryhmissä sekä erikokoisissa ryhmissä. Koulutusmoduulit on tarkoitettu henkilölle, jotka tarvitsevat tukea ja ohjausta asumisessa, elämänhallinnassa ja yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Lastensuojeluyksiköissä, oppilaitoksissa, vankiloissa ja yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkuudessa olevien henkilöiden perustaitoihin voidaan vaikuttaa ohjatusti koulutusmoduulien sisällön toteuttamisen kautta. Taitava koti -konsepti voi tuottaa esimerkiksi vankeusajana perusvalmiuksia vapautuville vangeille arjenhallintaan liittyvissä asioissa ja edistää tuomitun yhteiskuntaan sopeutumista. Vapautuvilla vangeilla tuen tarpeet koskevat yleensä asumista ja siihen liittyviä valmiuksia, työttömyyttä, toimeentuloa, rahaa, päihteidenkäyttöä, sosiaalisia verkostoja tai terveydellisiä ja psyykkisiä vaikeuksia.

Koulutusaineistoa on mahdollista hyödyntää suljettujen vankiloitten ja avolaitosten valmentavassa työskentelyssä, johon osallistuvat monet eri henkilöstöryhmät. Vankilaympäristössä ulkopuolisten kurssin vetäjien rooli voi osaltaan edistää aihepiirien omaksumista, koska vetäjillä ei ole viranomaisroolia. Myös kuntouttavassa työtoiminnassa ja sosiaalitoimistoissa olisi perusteltua varata resursseja asunnottomuuden ennaltaehkäisytyöhön. Yhteistyöllä toteutetulla

konseptilla on saatavissa merkittäviä synergiaetuja asiakastyöhön. Esimerkiksi vuokranantajan ja asumisen sisältöpalvelujen tuottajan kannalta asutettavan asumisvalmiudet ja arjentaidot ovat keskiössä vuokrasopimusta tehtäessä.

Konseptin tavoitteina ovat itsenäisessä asumisessa tarvittavien valmiuksien ja taitojen saavuttaminen sekä itsenäiseen asumiseen siirtyminen. Muutos yksilötasolla edellyttää sitä, että henkilö opettelee uusia rutiineja, oppii tekemään uusia ja erilaisia asioita, oppii ja uskaltautuu menemään uusiin paikkoihin, solmii uusia ihmissuhteita ja oppii uusia ajattelu- ja käyttäytymismalleja. Toiminta edellyttää myös järjestöjen ja yhteistyökumppaneiden sitoutumista toiminnan järjestämiseen ja sen kehittämiseen.

5.2 Taitava koti -tuotteen markkinointi

Kevään ja syksyn 2014 koulutuspilottit ja konseptin laajempi markkinointi ovat osoittaneet, että yhteistyökumppaneita voidaan etsiä. Yhteistyötä voidaan harjoitella ja opetella. Pilottihankkeista saadut kokemukset osoittivat, että asiakasohjautuvuus, yhteistyö eri toimijoiden kanssa, koulutuspalvelun markkinointi ja käytännön toteutus kulkevat käsi kädessä. Pilotointi on auttanut toiminnan, työmuodon ja koulutusosioiden sisällön määrittelyssä. Koulutuskokonaisuutta, Taitava koti -arjenhallintaohjauskonseptia, ajatellen sen on oltava toiminnallisesti ja sisällöllisesti selkeästi tuotteistettu, jotta sitä voidaan markkinoida ja toteuttaa jatkossa yhteistyökumppaneille niin Pohjois-Karjalan maakunnassa kuin eri puolilla maata eri neuvontajärjestöjen kautta. Malli on kuvattu liitteessä 3.

Joensuun seudun nuorisoasuntoyhdistys, Pohjois-Karjalan Martat ja 4H Itä-Suomi (aiemmin Savo-Karjalan 4H) ovat käynnistäneet Taitava koti -ohjauskonseptin markkinoinnin keväällä 2015. Markkinointi on kohdistunut muun muassa Rikosseuraamuslaitoksen eri toimintayksiköihin ja erilaisten neuvontajärjestöjen ja niiden paikallistoimijoiden suuntaan. Pohjois-Karjalassa markkinointi on kohdistunut eri järjestöille ja kuntouttavan työtoiminnan suuntaan. Järjestöt ovat syyskuussa 2015 tehneet aloitteen ja yhteistyötarjouksen rikostaustaisten ja muiden asiakasryhmien kanssa tapahtuvaan työskentelyyn sekä yhteistyökumppaneiden kartoittamiseen Rikosseuraamuslaitoksen eri yksiköille ja Nuorisoasuntoliiton (NAL), Marttojen ja 4H-kentän toimijoille. Rikosseuraamusalalla Taitava koti -konseptin toteutusta kokeiltiin eri rikosseuraamusalueilla vuonna 2016. Tuolloin seurattiin, miten muualla syntyy innostusta konseptin käynnistämiseen. Kokemukset olivat rohkaisevia.

Hankkeessa mukana olleet järjestöt tarjoavat muun muassa Rikosseuraamuslaitokselle ja kuntien kuntouttavaan työtoimintaan 27 tunnin (1 op) Taitava koti -ohjauskokonaisuuden toteutettavaksi pienryhmätoimintana (5–10 henkilön

ryhmissä). Kurssin hinta pitää sisällään järjestäjille toiminnasta aiheutuvat palkkakustannukset, ohjauksessa tarvittavat materiaalit ja tarvikkeet, kurssin suunnittelutyön sekä matkakustannukset. Laskutus voi tapahtua keskitetysti yhden koordinoitavastuussa olevan toimijan kautta. Paikallisen NAL-järjestötoimijan, Marttojen ja 4H-yhdistyksen kanssa toteutettuna konseptin hinta saattaa muodostua todellisten toiminnasta aiheutuvien kustannusten vuoksi erilaiseksi kuin Pohjois-Karjalassa. Esimerkiksi matkakustannukset voivat nostaa toteutuksen hintaa. Tämä on erityisesti huomioitava konseptin käytännön toteutusta suunniteltaessa eri paikkakunnilla yhteistyössä neuvontajärjestöjen kanssa.

VI ARJEN PELILLISTÄMISEN MAHDOLLISUUS – ELÄMÄNHALLINNAN TUKEMINEN PELITEKNOLOGIAN KEINAIN

Taitavan kodin koulutusten aikana huomattiin se, miten nuoret pitivät arjen asioiden käsittelystä pelien kautta. Tästä syntyi idea kehittää edelleen nuoria paremmin palvelevaa peliä. Tavoitteena on ollut tuottaa arkeen sijoittuva peli-maailma, jossa kulkurihahmo kulkee ja tekee valintoja. Seuraavassa avataan tätä peli-idea.

Arkisten asioiden pelillistämisen tarkoitetaan pelinkaltaisten elementtien ja ominaisuuksien käyttämistä ja hyödyntämistä muun muassa arjenhallinnan opettelussa, kuntoutuksessa, terveysliikunnassa, palvelusuunnittelussa ja työmenetelmissä. Arjen pelillistämisen ideana voi olla yksinkertaisesti se, että pelit voivat tarjota käyttäjälleen innostavia vaihtoehtoja oman hyvinvoinnin edistämiseen. Aiheesta ovat kiinnostuneet muun muassa Joensuun seudun nuori-soasuntoyhdistys (Josna), Joensuun kaupungin nuorisotoimi, AUNE-ohjelma, Rikosseuraamuslaitos, Kriminaalihuollon tukisäätiö, Y-säätiö, Nuorisotasuntoliitto, Sininauhasäätiö, Siun sote, Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, Karelia-ammattikorkeakoulu, Turun yliopiston IT-laitos, Turun ammattikorkeakoulu ja Itä-Suomen yliopiston oikeustieteiden laitos (rikos- ja prosessioikeus) sekä joensuulaiset it-alan yritykset Kooders ja Firetails Games. Toimijat ovat kartoittaneet erilaisia kumppaneita ja toimijoita sekä rahoituskanavia arjen pelillistämiseen. Aiheeseen liittyviä hankkeita on toteutettu vuosina 2015, 2016 ja 2017.

Josna on yhteistyökumppaneidensa kanssa hyödyntänyt Taitava koti sekä Arjen tarina -hankkeista saatuja kokemuksia uuden pelihankkeen suunnittelussa. Keskeisiä ovat olleet Arjen tarina -hankkeen aikana syntyneet kokemukset nuorten koodausosaamisesta, pelinkerronnasta ja rakentamisesta sekä grafiikan hyödyntämisestä. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskukselta (STEA) on vuonna 2017 haettu rahoitusta kolmivuotiseen *Arjenhallintapeli Kulkuri* hankkeeseen. Pelin suunnittelussa huomioidaan toimijoiden erityistarpeet co-design-meneteltyllä. Arjen pelillistämiskonseptin kannalta on merkityksellistä, että hankkeen suunnittelun yhteydessä kuvataan peli-idea kokonaisuutena, jonka toteuttamista säätelevät sen toteutusformaatti ja pelin toiminnallisuus.

Arjenhallintapeli Kulkuri on 15–29-vuotiaille nuorille suunnattu virtuaalinen pelillistetty oppimisympäristö, jossa nuori voi kokeilla turvallisesti omaan itsenäiseen elämään liittyviä valintoja. Kaupunkimaisemassa, jossa ”Kulkuri” liikkuu, voidaan esitellä erilaisia toiminnasta seuraavia vaihtoehtoja ja toimijoita: poliisi, sosiaalitoimisto, Kela, syyttäjä, oikeuslaitos, Rikosseuraamuslaitos, koulu, työpaikka,

harrastukset ja niin edelleen. Tällaisessa ympäristössä tarinan "Kulkuri" tekee valintoja, jotka vaikuttavat seuraaviin mahdollisuuksiin, vaiheisiin ja valintoihin. Mitä voi tapahtua, kun syyllistyy rikokseen tai kun laskut ja vuokrat jäävät maksamatta? Entä silloin, jos keittiön vesihana jää auki? Pelissä voi oivaltaa valintojen tekemisen seurauksia ja se voi kehittää arjenhallinta- ja valintojen tekotaitoja.

Pelit voivat opettaa yleisiä asioita ihmisten käyttäytymisestä, sitouttamisesta ja motivoitumisesta. Peliympäristön avulla on mahdollista vaikuttaa niihin yksilön valmiuksiin, joiden avulla visioidaan vaihtoehtoisia elämänpolkuja ja rakennetaan tulevaisuutta.

VII YHTEENVETO

Taitavan kodin hanketoteutuksen taustalla ovat olleet valtakunnalliset kehittämissohjelmat pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseksi ja asunnottomuuden ennaltaehkäisemiseksi. *Asunto ensin -periaate* pyrkii antamaan jokaiselle mahdollisuuden omaan asuntoon sekä yksilöllisiin tukitoimiin tarvittaessa. Asunnottomien ja asunnottomuusuhan alla olevien kanssa tehtävään kuntoutumista edistävään työhön tarvitaan *Taitava koti* -hankkeen kaltaisen toiminnan juurruttamista. Lisäksi tarvitaan yhteistyötä, uusia aloitteita, ideoita ja työmenetelmiä elämänhallinnan ylläpitoon, asumisen sisältopalvelujen kehittämistyöhön ja asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn.

Metsien ja järvien keskellä on järjestöillä aktiivista toimintaa ja kehittämishalukkuutta. Taitava koti -koulutus- ja kehittämishanke on esimerkki Pohjois-Karjalan maakunnan järjestöjen ja sidosryhmien välisestä kehittämis- ja yhteistyöstä. Hankkeen kolme järjestötoimijaa kohtaavat arkisessa työssään suurimman osan maakunnan heikossa asemassa olevista nuorista ja voivat toimintansa kautta antaa tietoa ja ohjeistusta sekä osallistumisen kokemuksia. Taitavassa kodissa järjestöjen ja sidosryhmien välinen yhteistyö vaatii uudenlaisen yhteistyön opettelua ja sitä, että omaa osaamista lähdetään ennakkoluulottomasti toteuttamaan yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Yhteistyön merkitystä eri sidosryhmien kesken korostaa se, että neuvontajärjestöillä on omat ja selkeät osaamisalueensa, joita voi merkittävästi hyödyntää esimerkiksi päihde- ja mielenterveyskuntoutujien ja rikosseuraamusta suorittavien henkilöiden valmiuksien kohentamisessa.

Taitava koti on tuotteistettu toiminnalliseksi ja ohjaukselliseksi konseptiksi. Asumis- ja arjenhallintatöiden palvelullinen ohjauspaketti on siirrettävissä eri ympäristöihin eri neuvontajärjestötoimijoiden kesken eri puolille maatamme. Palvelumallissa on huomioitu, että toteutuspaikkakuntaakohtaisesti koordinaatiovastuu on oltava yhdellä palvelutuottajista. Se helpottaa toiminnan suunnittelua ja toteuttamista. Ohjaustyössä erilaiset neuvontajärjestöt voivat keskeisellä tavalla tuoda oman osaamisensa muiden toimijoiden ja sidosryhmien käyttöön. Yhteistyöllä on saavutettavissa synergiaetuja eri toimijoiden toteuttamaan asiakastyöhön eri kohderyhmissä. Taitavan kodin koulutuspaketit ovat jo markkinoinnin kautta siirtyneet muuallekin kuin Pohjois-Karjalaan, esimerkiksi osaksi Rikosseuraamuslaitoksen toimintaa.

Taitavan kodin työskentelyn tavoitteena on elämänhallinnan tukeminen. Kuntoutumisen ensisijainen tavoite on ylläpitää tai lisätä henkilön arkielämän taitoja ja sosiaalisia valmiuksia sekä auttaa häntä tekemään arkeen liittyviä valintoja ja ohjautumaan ammatillisiin opintoihin tai työelämään. Itsenäistymisvaiheessa

olevilla nuorilla, erityisryhmillä, laitoshoidossa olleilla eri-ikäisillä ja rikostaustaisilla henkilöillä on usein vaikeuksia arjentaitojen hallinnassa. Tämä voi johtua esimerkiksi päihteidenkäytöstä, rikoksien sävyttämästä elämäntavasta, katkonaisuudesta ja rikkonaisuudesta asumishistoriasta ja taloudenpidon vaikeuksista.

Taitavan kodin ohjaussisältö muodostuu kolmesta moduulista: *Asumisen ohjaus*, *Oma arki ja sen hallinta* sekä *Oma duuni, työnhaun ABC*. Toteutus tapahtuu pienryhmissä. Toiminta on luonteeltaan osallistavaa. Taitavan kodin sisältömoduulit ja työskentely perustuvat sosiaaliseen vahvistamiseen. Se on jäsenelty ja vuorovaikutuksellinen prosessi, jossa asteittain parannetaan yksilön tai kohderyhmän yleisiä sosiaalisia taitoja ja valmiuksia, toiminnallisuutta, yhteisöllisyyttä, elämäntilannetta ja asemaa. Luottamuksellinen yhteistyösuhde, jossa henkilöä kuunnellaan ja hänen kanssaan työskennellään lähellä hänen arkeaan, tukee parhaimmillaan henkilön yhteiskuntaan sijoittumista ja hänen elämänhallintaansa.

Taitava koti -konseptia ja siihen luotua materiaalia on testattu eri kohderyhmillä. Taitavaa kotia on toteutettu hankkeen päätyttyä muun muassa mielenterveyskuntoutujille Joensuun seudulla ja vangeille Pyhäselän ja Riihimäen vankiloissa. Toimintaan on osallistunut yli 150 nuorta vuodesta 2014 lähtien. Saadun palautteen perusteella osallistujien voidaan arvioida saaneen uusia elämänhallintaa tukevia valmiuksia ja taitoja – ja ihanteellisessa tapauksessa arkipäivää jäsentävän rungon, jonka varassa nuori voi aloittaa tai jatkaa itsenäistä elämäänsä. Arjentaitojen runkoon kuuluvat tällöin normaali päivärytmi, säännöllinen ulkoilu ja liikunta, hallittu taloudenhoito ja rahankäyttö, terveet ruokailutottumukset sekä huolehtiminen itsestä, asunnosta, omasta elinympäristöstä ja sen siisteydestä.

Arjentaitojen karttuminen parantaa elämänhallintaa tässä tapauksessa pienillä osa-alueilla ja voi näin tukea vastuullisemman ja pitkäjänteisemmän ajattelu-, käyttäytymis- ja toimintatavan kehittymistä. Päivittäisen toiminnan uusi perusta luo pohjan esimerkiksi päihteettömälle ja rikoksettomalle elämäntavalle ja erityisesti syvemmälle yhteiskunnalliselle sopeutumiselle, integroitumiselle, kuten ammatilliselle opiskelulle ja työllistymiselle tai maahanmuuttajien ja pakolaisten kohdalla kotoutumiselle.

Metsien ja korkeiden työttömyyslukujen keskeltä ponnistaa konseptin toteutuksen ohella myös uusia ideoita – sellaisia kuin *Kulkuri*-arjenhallintapeli. Arjenhallinnan pulmien kanssa painiskelevat nuoret, asunnottomien ja asunnottomuusuhan alla olevien kanssa tehtävään työhön ja työskentelyyn tarvitaan tuoreita ideoita ja työmenetelmiä, jota digitalisoituva ympäristö odottaa. Yhtenä pedagogisena vastauksena on asioiden pelillistäminen. Ympäristön asettamat pakottavat olosuhteet, jotka aiheuttavat yksilölle kokemuksen arjen hallitsemattomuudesta, voivat liittyä yksinkertaisesti puuttuviin yhteiskunnallisiin tietoihin ja taitoihin. Pelillisten elementtien tuominen osaksi arjen toimintaa voi houku-

tella, ohjata ja motivoida ihmisiä ennakoimaan ja tekemään arjen ratkaisuja tavoitellulla ja toivottavalla tavalla. Leikkisällä tavalla suoritettussa tehtävässä ja tiedon hankinnassa siitä saatavan palkinnon toivo pienentää itse tehtävän koettua haastavuutta.

Taitava koti -konseptissa on lähtökohtana ollut se, että tietojen ja taitojen kehittämisen kautta henkilö oppii hallitsemaan, käsittelemään ja sietämään paremmin myös sellaisia tilanteita ja asioita, joiden käsittelyssä hänellä on ollut aiemmin omaan toimintaan, ajatteluun ja tunteiden hallintaan liittyviä vaikeuksia. Itsevarmuus ja tietoisuus omaan elämään vaikuttamismahdollisuuksista lisäävät halua ja motivaatiota hoitaa omia asioita. Ohjauksella on mahdollista lisätä osallistujan mielenkiintoa omien asioiden hoitamiseen myös sellaisten asioiden osalta, jotka eivät vielä ole ajankohtaisia. Tämä tarkoittaa pitkäkestoisten tavoitteiden hahmottamista, suunnittelua ja asettamista, sekä niiden käytännön toteuttamista henkilön omien voimavarojen mukaan.

LÄHTEET

Aapola, Sinikka ja Ketokivi, Kaisa 2005: Aikuistumisen ehdot 2000-luvun yhteiskunnassa. Teoksessa Aapola, Sinikka ja Ketokivi, Kaisa (toim.) Polkuja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 56, 725.

Asunnottomat 2013 2014: Selvitys 2/2014. ARA, asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus.

Asunnottomuuden vähentämisen taloudelliset vaikutukset 2011: Ympäristöministeriön raportteja 7/2011.

Granfelt, Riitta 2015: Asumissosiaalinen työ: kotiin ja rikollisuudesta irti? Y-Säätiön julkaisuja 2015.

Hollin, Clive R. 1990: Cognitive-behavioral interventions with young offenders. New York: Pergamon Press.

Kainulainen, Sakari 2015: Huono-osaisuuden pitkät varjot. Kuinka pysyvää huono-osaisuus on? Esitys seminaarissa Huono-osaisuustutkimuksen seminaari Pieksämäellä 9.12.2015. Saatavilla www-muodossa. <https://www2.uef.fi/documents/1196685/2927365/Kainulainen.pdf/c81ea393-4118-4ad2-bc64-6c359ee3c991>.

Karppinen, Jari 2015: Väliraportti 2012–2013. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma (Paavo 2) 2012–2015. Ympäristöministeriö.

Koski, Riikka 2011: Vuokra-asumiseen liittyvät ongelmat – vuokrasopimuksen irtisanominen, purkaminen ja häätömenettely. Satakunnan ammattikorkeakoulu.

Kuuskoski, Anna-Maija 2011: Tuuliajolla ilman kompassii. Sosiaaliset suhteet ja pitkäaikaisasunnottomuus päihderiippuvaisten turkulaisten nuorten miesten kokemana. Turun yliopisto.

Lehtonen, Leena ja Salonen, Jari 2008: Asunnottomuuden monet kasvot. Helsinki: Ympäristöministeriö. Suomen ympäristö 3/2008.

Lundbom, Pia ja Herranen, Jatta (toim.) 2011: Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Sarja C. Oppimateriaaleja 26. Jyväskylä 2011. Saatavilla www-muodossa: <https://www.humak.fi/wp-content/uploads/2014/12/humak-sos-vahvistaminen-verkko.pdf>

McGonigal, Jane 2011: *Reality Is Broken: Why Games Make Us Better and How They Can Change the World*. New York.

Mikkonen, Heidi, Seppänen, Minna ja Salmi, Reetta 2012: Nuorten elämänhallinnan tukeminen peliteknologian keinoin. Kajaanin ammattikorkeakoulu.

Miller, William R. ja Rollnick, Stephen 1992: *Motivational Interviewing. Preparing People to Change Addictive Behavior*. The Guilford press. New York & London.

Nummenmaa, Anna-Maija ja Virtanen, Jorma 2002: Lapsuuden yhteiskunnallinen ja institutionaalinen olemus. Teoksessa Kuure, Tapio, Vuori, Mika ja Gissler, Mika (toim.) *Viattomuudesta vimmaan. Lapsuuden ja nuoruuden -siirtymävaiheen tarkastelua*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Stakes, 120–127.

Nuorten syrjäytyminen 2013: Tietoa, toimintaa ja tuloksia? Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2013.

Näre, Sari 1997: Sisäinen ja ulkoinen elämänhallinta edellyttävät toisiaan. *Nuorisotutkimus* 15 (2), 1–3.

Oma koti -hankkeen loppuraportti 2012: Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishankkeen 2008–2011 osahanke. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 3/2012.

Raitasalo, Raimo 1995: *Elämänhallinta sosiaalipolitiikan tavoitteena*. Helsinki: Kansaneläkelaitos.

Roos, J.P. 1987: *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämänkerroista*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Ylistö, Sami 2006: *Vastuussa omasta elämästä: Elämänhallinta sosiologisena näkökulmana jälkimodernin ihmisen elämään*. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos Sosiologian pro gradu -tutkielma.

Äärelä, Tanja 2012: "Aika paljon vaikuttaa minkälainen ilme opettajalla on naamalla." Nuoret vangit kertovat peruskouluajoistaan. *Acta Electronica Universitatis Lapponiensis* 105.

INTERNET-LÄHTEET

Ahtiainen, Pietari 2014: Nuorten uusavuttomuus kasvaa – Yle: ”Vanhempien vika”. Saatavilla www-muodossa: <http://pietar.in/2014/09/nuorten-uusavuttomuus-kasvaa-yle-vanhempien-vika/>. Luettu 14.15.2015.

Asunto ensin -yksiköiden kustannusvaikuttavuus – vertailussa mielenterveys- ja päihdekuntoutujien yksiköt 2013. Tampereen teknillinen yliopisto. Saatavilla www-muodossa: <http://www.ym.fi/download/noname/%7B13F1333B-9C45-438D-B9BD-59D0BEE62339%7D/77950>. Luettu 11.5.2017.

ARA – asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus. Selvitys 1/2015 Asunnottomat 2014. Saatavilla www-muodossa: [http://www.ara.fi/fi-FI/ARAtietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2014\(32596\)](http://www.ara.fi/fi-FI/ARAtietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2014(32596)). Luettu 3.12.2015.

Krautsuk, Satu 2014: Nuori aikuinen ei aina osaa käydä kaupassa – ”Turha ihmetellä”. Yle uutiset Kotimaa 4.9.2014. Saatavilla www-muodossa: <https://yle.fi/uutiset/3-7450158>. Luettu 3.12.2015.

Mäki, Jenni 2016: Identiteetti muutokset ja aika: Tarinoita rikosseuraamustaustaisten asunnottomuudesta ja asumisesta. Julkaisussa Kannasoja, S., Kuronen, M. ja Poikolainen, T. (toim.) 2016. Tutkiva sosiaalityö. Sosiaalityön aika. Talentia-lehti. Sosiaalityön tutkimuksen seura. Saatavilla www-muodossa: <http://talentia.e-julkaisu.com/2016/docs/tutkivasosiaalityo2016.pdf>. Viitattu 11.5.2017.

Nikander, Timo ja Pietiläinen, Marjut 2013: Alussa asutaan yksin tai kaksin – lopussa uudestaan yksin. Hyvinvointikatsaus 4/2013 – Teema: Aikuistuminen, työura ja eläkkeelle siirtyminen. Saatavilla www-muodossa: http://tilastokeskus.fi/artikkelit/2013/art_2013-12-09_001.html. Luettu 3.12.2015.

Näkymiä huhtikuu 2015: Pohjois-Karjalan ELY-keskus. Pohjois-Karjalan työllisyyskatsaus 3/2015. Saatavilla www-muodossa: <https://www.ely-keskus.fi/documents/10191/8919131/Maalis15.pdf/906caf83-9adc-4c5b-9f73-698cfdd9ba6b>. Luettu 14.12.2015.

Perheet 2014 – julkaisu. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla www-muodossa: http://www.stat.fi/til/perh/2014/02/perh_2014_02_2015-11-27_kat_006_fi.html. Luettu 3.12.2015.

Pohjois-Karjalan ELY-keskus. Pohjois-Karjalan työllisyyskatsaus 10/2015. Saatavilla www-muodossa: http://www.ely-keskus.fi/web/ely/ely-pohjois-karjala-tyollisyyskatsaukset;jsessionid=F0D6D797A30384478F41D02578993C16?p_p_id=122_INSTANCE_aluevalinta&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_r_p_564233524_resetCur=true&p_r_p_564233524_categoryId=14403#.VnFLYU3ov5o. Luettu 16.12.2015

Pohjois-Karjalan ELY-keskus. Pohjois-Karjalan työllisyyskatsaus 10/2015. Nuoret työttömät ja nuorisotakuun toteutuminen Pohjois-Karjalassa. Saatavilla www-muodossa: <http://www.ely-keskus.fi/documents/10191/8925283/Lokakuu2015/847b46f3-0abb-449c-8675-b8ce5563e78e>. Luettu 16.12.2015

Pohjois-Karjala lukuina. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto. Saatavilla www-muodossa: <http://pohjois-karjala.fi/>. Luettu 14.12.2015.

POKAT 2017 – Työtä, elinvoimaa ja hyvinvointia kestävästi Pohjois-Karjalaan. Pohjois-Karjalan maakuntaohjelma 2014–2017. Saatavilla www-muodossa: [http://pohjois-karjala.fi/documents/557926/808855/Pokat+2017+\(26.5.2014\)/a9083e0d-911a-4598-84f1-b974b65d83b6](http://pohjois-karjala.fi/documents/557926/808855/Pokat+2017+(26.5.2014)/a9083e0d-911a-4598-84f1-b974b65d83b6). Luettu 24.11.2015.

Valtion asuntorahoitus. Selvityksiä 8/2002. Saatavilla www-muodossa: <http://www.ara.fi/download/noname/%7B3D27D105-6317-4394-8C61-D27CD74C7BDD%7D/23266>. Luettu 24.11.2015.

VIII LIITTEET

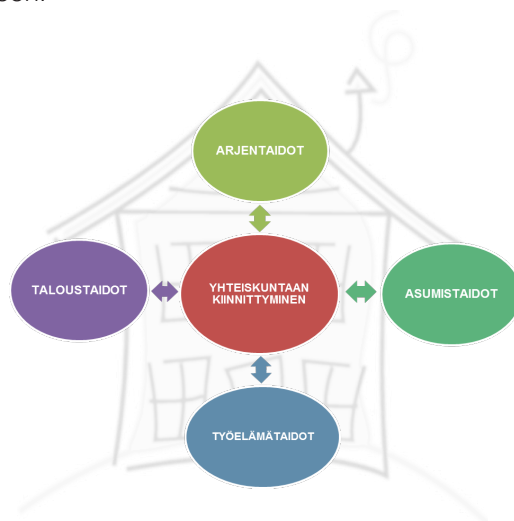
Liite 1. Taitava koti -ohjauskonsepti kootusti.

Taitavan kodin toimiva asuminen ja arki kuvaavat nuoren itsenäiseen elämään sisältyvien arkisten asioiden ja töiden osaamista ja hoitamista. Asumisen ja arjen hallinta edistää nuoren elämänhallintaa ja tuo varmuutta itsenäistymiseen. Esimerkiksi laitosympäristöissä, kuten vankiloissa tai mielenterveys- ja päihdekuntoutusyksiköissä, sekä maahanmuuttajien kotoutuksessa toteutettavan koulutuksen voidaan arvioida edistävän henkilöiden valmiuksia ja edellytyksiä selviytyä arjessa jatkossa.

Ohjausmoduulit soveltuvat henkilölle, jotka tarvitsevat tukea ja ohjausta asumisessa, talouden hallinnassa, arjen taidoissa, elämänhallinnassa, työelämävalmiuksissa ja yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Yhden moduulin tai aihepiirin työskentelyn kesto on kolme tapaamiskertaa. Yhden tapaamiskerran kesto on noin kolme tuntia, joten moduulin kesto on yhteensä yhdeksän tuntia. Taitava koti -ohjauskonseptin koko kesto on 27 tuntia (1 op).

Ohjaus voidaan toteuttaa pienryhmissä niin siviiliyhteiskunnassa kuin laitospäristöissä. Tämän tyyppisessä koulutuksessa on tärkeintä muistaa, keitä, mitä ja miten ohjataan. Harjoitukset ovat tärkeitä.

Ohjauksen toteuttajina toimivat järjestöt. Koulutuskokonaisuuden suunnittelussa ja vetämisessä tarvitaan toimintaa koordinoiva taho. Yhteisen toiminnan kautta eri toimijoille ovat selkiytyneet toisten järjestöjen osaaminen ja toimintatavat. Nämä tulokset ovat suoraan siirrettävissä uusien toimintamallien suunnitteluun ja toteuttamiseen.

Appendix 1. Skilful Home Concept in short.

In the Skilful Home Concept, functional housing and everyday life refer to the management of everyday matters and chores included in the independent life of young people. The management of the housing situation and everyday life promotes young people's life management and supports their independence. For example, in institutions, such as prisons or mental health and substance abuse rehabilitation units, and in the integration of immigrants, this kind of counselling can improve, in particularly, the abilities and preconditions to cope with the everyday life also in future.

The guidance modules are suitable for people who need support and guidance in housing, financial situation, everyday skills, life management, employment skills, and integration into society. Each module or topic consists of three meetings. One meeting lasts approximately three hours, which means that the handling of one module takes nine hours in total. The overall duration the Skilful Home Concept is 27 hours.

The guidance is carried out in small groups and can be arranged both inside and outside institutions. In this kind of guidance, the key point is to remember who, what, and how to guide. Exercises are important.

The guidance is carried out by organisations. However, the overall planning and implementation of the guidance require a coordinator. The cooperation between different organisations has provided information about the expertise and practices of each participant. These results can be directly transferred to the planning and implementation of new operating models.

Bilaga 1. Sammanfattning av vägledningskonceptet Ett skickligt hem.

Funktionellt boende och vardagsliv i **Ett skickligt hem** illustrerar kunnandet om och hanteringen av vardagliga saker och sysslor i en ungas självständiga liv. Att hantera sitt boende och sin vardag främjar den ungas livshantering och skapar trygghet i självständighetsprocessen. Till exempel utbildning som genomförs i anstaltsmiljöer, såsom fångelser, enheter för psykiatrisk och missbruksrehabilitering och i anslutning till integration av invandrare, kan beräknas främja förmågan och förutsättningarna att klara vardagen.

Vägledningsmodulerna lämpar sig för dem som behöver stöd och vägledning i boende, hantering av ekonomi, vardagliga färdigheter och livshantering, färdigheter för arbetslivet och socialt engagemang. En modul eller utbildningsrelaterat ämne bearbetas under tre möten. Ett möte varar i ungefär tre timmar och följaktligen upptar en modul totalt nio timmar. Hela vägledningskonceptet Ett skickligt hem tar upp till 27 timmar (1 sp).

Vägledningen kan implementeras i små grupper i det civila samhället som i institutionella miljöer. I denna typ av utbildning är det värt att hålla i minnet vem man vägleder, vad man vägleder i och på vilket sätt man vägleder. Övningar spelar en viktig roll.

Vägledningen implementeras av organisationer. Ett samordningsorgan behövs för planering och genomföring av utbildningshelheten. Genom gemensamma åtgärder har olika aktörer kommit underfund med andra organisationers expertis och sätt att fungera. Resultaten är direkt överförbara till planering och implementering av nya verksamhetsmodeller.

Liite 2. Taitava koti -ohjauskonseptin sisältöosiot.

1. Asumisen ohjausosio

Milloin omaan asuntoon?

- Oletko valmis itsenäiseen asumiseen?
- Millaisesta asunnosta unelmoit?
- Mistä tietää milloin on valmis hakemaan asuntoa?
- Onko asunnon tarve itsellesi vai kavereille?
- Miten pitkäksi aikaa asunnolle on tarvetta – opiskelu, työ vai työnhaku?
- Millaista asuntoa olet hakemassa?
- Haetko asuntoa yksin vai yhdessä, mitä pitää huomioida?
- Tarvitsetko apua tai tukea asumiseen?

Taloudelliset valmiudet

- Mistä rahat asumiseen?
- Mistä rahat vuokra-asuntoon?
- Mistä rahat elämiseen ja asumiseen?
- Miten sisustan asunnon?
- Budjetti-laskuri: mitä kaikki maksaa?

Sähköinen asiointi

Mistä asunto?

- Vuokralle: vuokranantajana yksityinen vai julkinen?
- Paikkakunta, kaupunginosa, kerrostalo vai rivitalo?
- Mistä tietoa vapaina olevista asunnoista: netti, sanomalehti, kavereilta kuultua?

Asunnon hakeminen

- Mitä kannattaa ottaa huomioon?
- Mihin on varaa vuokrassa?
- Vakuus vai takuuvuokra: miten ne eroavat toisistaan?
- Luottotiedot: kunnossa vai ei, millaisia vaikutuksia asunnon hakemiseen ja saamiseen?
- Valmistaudu tapaamiseen: asukashaastattelu
- Mitä asiakirjoja tarvitset mukaan?
- Miten valmistautua asunnon näyttöön?

Muuttaminen

- Mitä sisältyy muuttajan muistilistaan?
- Mitä vuokrasopimuksessa pitää olla?
- Vuokranantajan ja vuokralaisen vastuut ja velvollisuudet (huom. alle 18 v.)
- Avaimet ja muutosta sopiminen
- Miksi huoneistotarkastus on hyvä tehdä?

Asuminen

- Järjestyssäännöt: miksi ne on hyvä tietää?
- Huoneiston kunnossapito: miksi se on tärkeää?
- Miksi maksaa vuokra?
- Huoneiston maine: kuinka voin vaikuttaa siihen?
- Olenko oman asumisen käyntikortti?

Asunnosta poismuutto

- Muuttajan muistilista, mitä pitää muistaa ja miksi?
- Loppusiivous: miksi se on tärkeä tehdä?
- Huoneistotarkistus ja poismuutosta sopiminen, kumman etu, vuokralaisen vai vuokranantajanko?
- Avainten luovutus

2. Oma arki ja sen hallinta

Oma hyvinvointi

- Kuinka huolehdin itsestäni?
- Mitä merkitystä on liikunnalla, levolla ja ravinnolla
- Ekologisuus: mitä se on?
- Pahan päivän varalle säästäminen: mitä se on?
- Kodinhoito ja huoneiston kunnossapito: kenen vastuulla ja miksi?

Omatalous ja sähköinen asiointi

- Raha-asioiden hoitaminen
- Talouslaskurit: miten laskea tulot ja menot
- Suunnittelen omaa rahankäyttöä
- Laskut ja niiden maksaminen
- Luottotiedot

Kotiruokaa, hyvää ja edullista

- Ravinnon merkitys hyvinvoinnille
- Ruokasuunnittelua: mitä hyötyä siitä on?
- Mitä välineitä tarvitset omaan keittiööni?
- Mitä ovat peruselintarvikkeet?
- Helppoja ruokaohjeita

Oman kodin ylläpito

- Mitä tarvikkeita siivouskomerossa on hyvä olla?
- Siivouksen suunnittelu ja toteutus
- Omien vaatteiden huolto
- Oman kodin kunnossapito: mitä kuuluu perussiivoukseen?
- Niksejä kodin kunnossapitoon: esim. mitä voi tehdä sokeripalalla?

3. Oma duuni, työnhaun ABC

Työnhaku on kovaa duunia

- Mistä löytyy työpaikat: netti vai sanomalehti vai jokin muu paikka?
- Miten tehdä hyvä hakemus?
- Vinkkejä hakemukseen
- Sähköinen asiointi

Ansioluettelo

- Mikä on ansioluettelo?
- Kuinka tuoda esille oma osaaminen?
- Kuinka rakentaa CV?
- Todistukset, mihin niitä tarvitaan: oikeat vai kopiot?

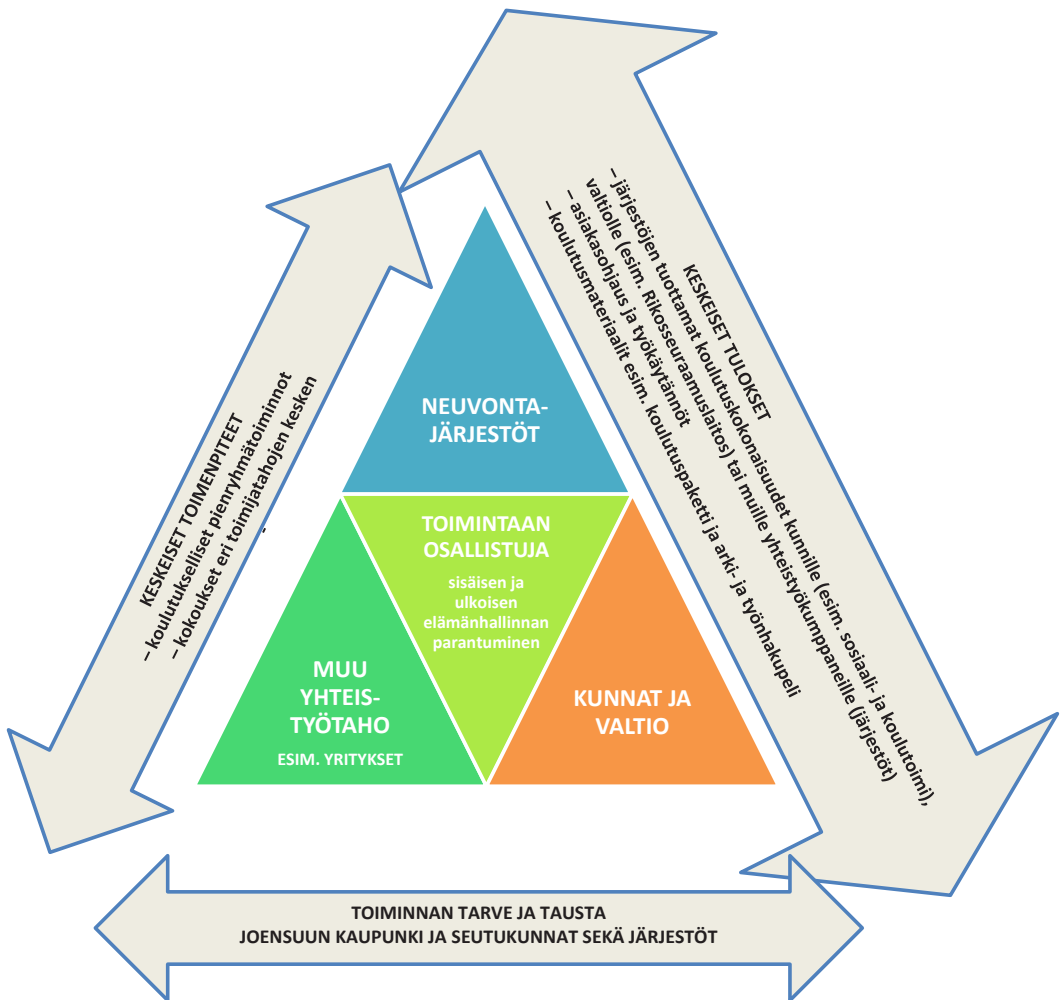
Työhaastattelu

- Kuinka valmistaudun haastatteluun?
- Mitä mukaan haastatteluun?
- Mitä kannattaa kysyä haastattelussa?
- Mitä ovat pahimmat kysymykset?

Työelämän pelisäännöt

- Mitä tarkoitetaan työpaikan pelisäännöillä?
- Mitä hyvässä työsopimuksessa pitää olla?
- Työntekijän oikeudet ja velvollisuudet
- Työnantajan oikeudet ja velvollisuudet

Liite 3. Toimintamalli Taitava koti -arjenhallintaohjauskonseptin toteutukseen.

Tilaukset:

RIKOSSEURAAMUSLAITOS / Viestintä

Puh. 029 56 88500

Fax 029 56 65440

viestinta.rise@om.fi

ISBN 978-951-53-3704-7 (PDF)

ISSN 2342-4834 (verkkajulkaisu)